

RAZPRAVE

Damir Globočnik

Alešovčev Brencelj – prvi slovenski satirični list

Po zlomu Bachovega absolutizma je habsburška monarhija na stežaj odprla vrata ustavnemu in parlamentarnemu življenju. Vedno bolj je naraščal vpliv časopisov na oblikovanje javnega mnenja in političnega delovanja. Ker so bila javna zborovanja redka, so časniki prevzeli vlogo javnih tribun, v njih so se izražala stališča strank, skupin in posameznikov. Ob raznih časnikih in revijah so se hitro uveljavili tudi satirični listi.

Da se je lahko na Slovenskem razvila žurnalistična podzvrst kot je humoristični oziroma satirični list, je morala obstajati vsaj skromna tradicija časnikarstva. Slovensko pisani časniki in knjige so morali prodreti v domove meščanov, izobražencev, zavednega kmečkega prebivalstva in uradništva, katerim so bili (ne nujno tudi v tem vrstnem redu) namenjeni humoristični listi, ki so se po sredini 19. stoletja začeli uveljavljati pri večini evropskih narodov. Domena prvih slovenskih humorističnih listov je bila predvsem politika, zato so njihovi bralci morali soditi med politično osveščene državljane.

Še globoko v 19. stoletje so bili slovenski izobraženci, meščani in uradniki slovenščine bolj slabo vajeni, zato so v pogovoru in korespondenci raje uporabljali nemščino, kajti slovenščina naj ne bi bila dovolj omikana. Po letu 1848 so se ob nemških začeli uveljavljati slovenski časopisi in časniki. Vse do leta 1869 so Slovenci lahko v čitalnicah, kavarnah ali gostilnah ob nemških in slovenskih časnikih posegali samo po nemško pisanih humorističnih listih (npr. münchenski satirični list *Fliegende Blätter*, berlinski satirični list *Kladderadatsch* idr.). Nekaj spominskih pričevanj nam potrjuje, da so bile čitalnice in kavarne naročene na satirične liste in da so veljali za priljubljeno branje.¹ Satirični listi se večkrat omenjajo tudi v raznih člankih.² V Ljubljanski čitalnici npr. je bilo leta 1891 na voljo 51 časopisov, od tega 24 političnih ter 27 poučnih in zabavnih.³ Prvi slovenski satirični list je želel »*zabavati posebno prosto ljudstvo*«⁴, veliko bralcev je našel med kmečkim prebivalstvom, vendar so bili satirični listi na splošno gledano namenjeni predvsem meščanski publiki.

Zakaj nemški humoristični listi tudi ne bi bili priljubljeni v slovenskih deželah, saj smo bili del velike iluzije, ki bi se ji lahko reklo enotni (resda predvsem nemški) habsburški

¹ Npr. Josip Vošnjak, *Spomini*, Ljubljana 1905 in 1906, in Jakob Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, Ljubljana 1884.

² Josip Jurčič npr. omenja berlinski tednik *Kladderadatsch* (»Pisma gorenjskega pohajkovalca I. – Jurij Mlat.«, *Slovenski narod*, 1868/101). Stereotipni figuri Müller in Schultze iz *Kladderadatscha* sta omenjeni tudi v *Slovenskem narodu* št. 83 iz 1871.

³ Po: »Čitalnica ljubljanska«, *Slovenec*, 1891/69.

⁴ »Iz Ljubljane, 25. sept. (Izv. dop.)«, *Slovenski narod*, 1869/115.

kulturni prostor. Nemška nadvlada v habsburški monarhiji se je sicer bolj in bolj vidno razkrajala pod težo nacionalnih gibanj. Po listih, ki so izhajali v večjih avstrijskih, nemških in tudi čeških mestih, so se zgledovali v slovenščini pisani humoristični listi, ki so se pojavili leta 1869.

Za nastanek humorističnega lista naj bi morali biti izpolnjeni naslednji pogoji: obstajati mora dovolj veliko in stalno povpraševanje po njem, tiskarski stroški morajo biti tako nizki, da list ne bo prinašal izgube, splošna duhovna svoboda mora biti dovolj široko pojmovana, da lahko del družbe sprejme kritične poglede, ki jih v literarni ali likovni obliki prinašajo satirični listi, strpni morajo biti tudi državnopravni predpisi o tisku in cenzuri.

Liberalni tiskovni zakon z dne 17. decembra 1862 in novela k tiskovnemu zakonu z dne 15. oktobra 1868 sta bila stroga, vendar sta dopuščala dovolj maneverskega prostora. Odpravljene so bili koncesijski in opominjevalni sistem, administrativna ustavitev izhajanja in časniška kavcija ter kolek za liste, ki so izhajali več kot dvakrat na mesec. Izdajatelj je moral predložiti samo dokazila o politični, moralni in intelektualni usposobljenosti za časnikarski poklic ter navesti namen svojega lista.⁵ Leta 1867 so bila za tiskovne prestopke uvedena porotna sodišča. Novembra istega leta je bil sprejet zakon o pravici zborovanja, decembra nova ustava. Politična svoboda v monarhiji je naraščala. Slovenci so v tem času ustanavljali čitalnice, razna društva, prirejali so tabore, vedno več časopisov je izhajalo v slovenskem jeziku, narodno gibanje se je razmahnilo, krepila in organizirala se je slovenska stranka. Januarja 1867 je slovensko narodno gibanje doseglo uspeh na drugih splošnih volitvah, kranjski deželni zbor je prvič dobil slovensko večino, na Štajerskem so Slovenci zmagali v vseh kmečkih okrajih.

Prvi slovenski satirični list – »zabavljivi in šaljivi list« **Brencelj**, s polnim imenom **Brencelj v lažnjivi obleki** – je izšel na začetku leta 1869, nekako v senci novega, velikega narodnega prebujenja Slovencev, ki ga je prineslo taborsko gibanje. »*Brencelj v novo uradni obleki*«, ki »izhaja, kedar zahaja leto.« »*Rokopisov ne potrebuje in ne daje nazaj, anonimnih naznanil ne sprejema*« ter ima za odgovornega urednika »*Slovenski duh*«, je v prvi, poskusni številki 9. januarja 1869 takole nagovoril svoje bralce: »*Doslej izhajal je 'Brencelj' le v prosti humoristični obleki* [op. mišljen je rokopisni satirični listič Brencelj, ki ga je za večere Južnega Sokola začel leta 1865 pripravljati Fran Levstik (1831–1887)]; *v ožjem krogu svojih poslušalcev se je čital. Ta tiha in obskurna eksistencija ni mu všeč, tedaj se oglasi danes prvič na oficijelnem odru in poskuša, nar važniša vprašanja rešiti a la 'Laibacher Zeitung'. Člane ima vse izvirne, feljton je pisan s slavno znanim peresom in novice izve po nalašč najetih zanesljivih pisateljih.*«

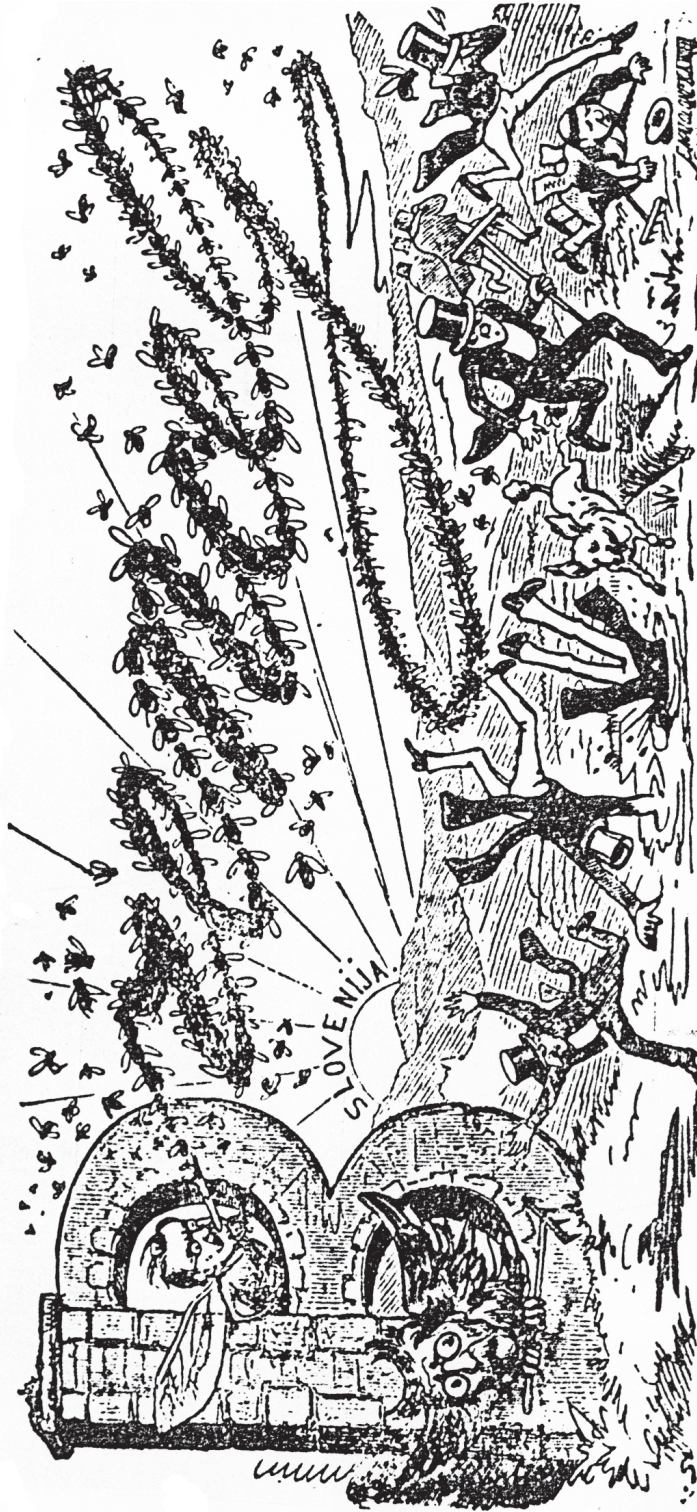
Na naslovnici prve številke je Brencelj zatrjeval: »*'Brencelj' pri prvem letu uljudno sprejet, sklenil je izletati dvakrat na mesec in sicer v začetku in sredi meseca. Ker so mu hotli nemški liberaluhi pristriči perutici, preselil se je iz njihovega gnjezda ter izbral si stanovanje med prijatli.*

Ak Vam je všeč njegovo brenčanje, podpirajte ga, da ne pogine še mlad.«⁶ Cena posamezne številke Brencelja je bila 10 kron. Brencelj je obljubljal: »*Inserati se jemljejo zastonj.*« Naročnina do konca junija je znašala 1 goldinar. »*Da se bo v redu pošiljal list na dom, prosijo se častiti bralci, da se blagovolijo oglasiti pri lastniku samem, ali pa v gosp. O. Klerrovi bukvarnici na vélikem trgu.*«⁷

⁵ Po: Anton Slodnjak, Opombe k: Fran Levstik, Zbrano delo, Deseta knjiga, Politični spisi III / Jezikoslovni spisi in odlomki / Avtobiografski zapisi in spisi, Ljubljana 1978, str. 450.

⁶ Jakob Alešovec, »Bracem!«, Brencelj, 1869/1.

⁷ Jakob Alešovec, »Bracem!«, Brencelj, 1869/2.

Št. 18.

v lažnjivi obleki.

Letnik IV.

Brencelj je dvakrat na mesec izhajal na štirih straneh, s št. 7 leta 1875 je začasno prenehal in se znova pojavil leta 1877, izhajal od leta 1880 enkrat, od leta 1883 dvakrat na mesec, leta 1884 s št. 9 zopet prenehal in pod imenom **Novi Brencelj v zbadljivi in šaljivi obleki** izhajal v letih 1884 in 1885, dokler ni 10. januarja 1886 ugasnil. Začel ga je tiskati Jožef Blaznik, 1872, v letu Blaznikove smrti, ga je natisnila tiskarna »F. Skaza in drugi« v Mariboru, nato se je vrnil v tiskarno Blaznikovih dedičev. Celoletna naročnina Brenclja je znašala 3 goldinarje, polletna 1 goldinar in 50 krajcarjev, za četrto leta 80 krajcarjev.

»Odgovorni vrednik in založnik« Brenclja je bil vsa leta časnikar, dramatik, satirik in pripovednik **Jakob Alešovec** (Aleševce). Rojen je bil 24. julija 1842 kot sin gostača rokodelca na Skaručini pri Vodica. Ljudsko šolo je obiskoval pri frančiškanih v Kamniku, gimnazijo v Ljubljani (1856–1863), a je izstopil pred dokončanim šestim gimnazijskim razredom. Dva meseca je bil na ljubljanskem učiteljskišči, nato je opravljal razne službe, mdr. je bil 1864 domači učitelj pri Miroslavu Vilharju, 1866 je odšel h grofu Lanthieriju v Vipavo urejat knjižnico. Leta 1867 se je vrnil v Ljubljano.

Pod vplivom nemške šole je kot petošolec 1860/1861 skupaj s sošolcem ustanovil rokopisni dijaški list *Die Schwalbe*, ki je bil namenjen zabavi. Alešovec je bil urednikov glavni pomočnik. Literarna dela – potopise in ljudske povesti je objavljajal najprej v nemščini (v *Blätter aus Krain, Laibacher Zeitung*), pisal pa je tudi za osrednje nemške liste (*Illustriertes Familienjournal, Gartenlaube, Fliegende Blätter*). V nemščini je napisal tudi tri ljudske igre, ki so se igrale v nemškem gledališču v Ljubljani. Podpisoval se je kot Jakob Aleschouze, Alešovz ali Alešovc. »Alešovec je bil do sedemdesetih let na glasu nemškutarja in nemškega vohuna; v srcu to ni bil, a materialne nepravilike so ga gnale v službe in službice, kjer se ni razvijala narodnost.«⁸

Župnik v Zalem Logu Lovro Pintar, Jos. Marešič in Blaž Potočnik, zlasti pa Miroslav Vilhar, so ga spodbujali, naj piše tudi v slovenščini in mu odprli pot v slovensko književnost. Leta 1866 je donedavni nemški časnikar začel pisati v slovenščini ter sodelovati s celovškim Slovincem in Novicami. Leta 1867 je objavil prvo slovensko knjižico *Kustoca in Vis: kratek popis bitke na Laškem leta 1866*. Sledile so: *Cesar Maks in Mehika* (1868), povest *Vrtomirov prstan ali zmaj v Bistriški dolini* (1869), satirična zbornika pesmi, zbadljivk, smešnic in zgodb *Brencelj v koledarjevi obleki* (1870) in *Ričet iz Žabjeka* (1873, tudi v nemščini: *Ritter Riesters Hund*), *Iz sodnijskega življenja* (1874), *Vojska na Turškem od leta 1875. do konca leta 1878* (1878), *Ljubljanske slike* (1879), *Petelinov Janez* (1880), *Jama nad Dobrušo ali dobri in hudobni grajščak* (1883), *Ne v Ameriko! Povest Slovincem v poduk* (1883), *Kako sem se jaz likal* (1884). Napisal oziroma predelal je več ljudskih iger. Najbolj znane so: *Visoki C, vesela igra v enem dejanju* (1872), *Nemški ne znajo, burka v enem dejanju* (1879)⁹ in *Eno uro doktor, burka v enem dejanju* (1881). Leta 1875 je napisal zgodovinsko igro *Francozi v Kamniku*¹⁰ in leta 1877 besedilo za izvirno domačo komično opereto *Čarovnica* (glasba Anton Stöckl).¹¹ Za Angeleyevo veselo igro s petjem v petih podobah *Strehar* je leta 1875 zložil kuplete in napeve.¹² Istega leta je zložil kuplete za Jacobsonovo burko *Hišna*. Leta 1870 je poslovenil burko *Živo mrtva zakonska*,¹³ leta 1871 burko v treh dejanjih *Doktor in postrežček*,¹⁴ leta 1873 igro *Trdoglavec*,¹⁵ leta 1874 burko *Čevljar baron*,¹⁶ leta 1877 je

⁸ Fran Ilešič, "Alešovec Jakob: 'Kako sem se jaz likal'", Slovan, 1910, str. 416.

⁹ Po: »Dramatično društvo«, Novice, 1879/13.

¹⁰ Po: Janko Kersnik, »Slovensko gledališče«, Slovenski narod, 1875/102.

¹¹ Po: »Slovensko gledališče«, Novice, 1877/49.

¹² Po: Novice, 1875/46.

¹³ Po: »Dramatičnega društva nedeljska predstava v deželnem gledališču«, Novice, 1870/47.

¹⁴ Po: »Dramatičnega društva prva redna gledališča predstava«, Novice, 1871/40.

¹⁵ Po: »Narodno gledališče«, Novice, 1873/44.

¹⁶ Po: »Slovensko gledališče«, Novice, 1874/17.

poslovenil Kaiserjevo veseloigro *Krčmarica*,¹⁷ leta 1875 je prevedel Nestroyevega *Lumpacij Vagabunda*, leta 1878 je predelal Nestroyevo burko *Pavliha*¹⁸ idr.

Po zaslugi treh zgodb *Iz sodnijskega življenja* (*Mikavne povesti iz življenja hudodelnikov, po spominu starega pravnika*), objavljenih v Novicah leta 1874 in naslednje leto v knjižni obliki, velja za začetnika domače kriminalne ali detektivske povesti. *Ljubljanske slike: Podoba ljubljanskega sveta pod drobnogledom*, ki so najprej izšle v Triglavu pod naslovom *Laibacher Typen*, leta 1879 pa jih je v razširjeni obliki objavil v slovenščini, vsebujejo satirične opise nekaterih ljubljanskih tipov, stanov oziroma poklicev. Za Alešovčevo najboljše delo veljajo satirični spomini *Kako sem se jaz likal: Povest slovenskega trpina v poduk in zabavo*, ki so izhajali 1879 v Slovencu. Leta 1884, ob zaključku Alešovčevega glavnega ustvarjalnega obdobja, so izšli v samostojni knjigi.

Jakob Alešovec je bil nadarjen pripovednik, bister opazovalec in oster, duhovit in hudomušen satirik – »rojen humorist, čeprav robat in za današnje pojme naiven, ali vendar neprisiljen in vselej izviren.«¹⁹ Njegovo literarno in časnikarsko delo še ni podrobno raziskano. »Bil je ljudski pisatelj v dobrem pomenu besede: brez umetniškega stremljenja je pisal preprosto, za svojo dobo pravilno ter z veliko hudomušnostjo in šegavostjo,« meni Dragotin Lončar.²⁰

Leta 1869 je Bleiweis Alešovca prosil, naj prevzame uredništvo nemško pisanega političnega lista za slovenske zadeve Triglav (1865–1870), ker je bil dotedanji urednik Peter Grasselli obsojen na prestajanje zaporne kazni. Triglav je Alešovec zaradi neugodnega finančnega stanja moral prenehati izdajati že naslednje leto. Posvetil se je Brenclju, pri katerem je bil tako rekoč vse: lastnik, izdajatelj, glavni urednik, pisec tekstov idr., kmalu je začel delovati tudi kot sourednik in novinar Slovenca.

Alešovec je kot dijak imel težave s kratkovidnostjo. Leta 1885 so mu oči popolnoma opešale, zato ni mogel več opravljati svojega časnikarskega in pisateljskega dela, kar je tudi glavni razlog, da je na začetku leta 1886 Brenclj prenehal izhajati. »Zadnjih petnajst let je skoraj popolnoma slep živel v skrajni revščini, neredno, in čeprav še ni dosegel niti šestdeset let, je kot starček, opirajoč se na grčavo palico obiskoval boljše hiše po Ljubljani in po Kranjskem, ter župnišča, profesorje, graščake, da se je s prosjačenjem preživljal. Celo pri dijakih je prosil miloščino.«²¹ Jakob Alešovec je umrl 17. oktobra 1901 v hiralnici v Ljubljani.²²

Slovenci so se prvega domačega satiričnega lista razveselili. Satirični list v slovenščini so pričakovali že nekaj let. »Tu izhaja od novega leta sem češki satirično-humoristični list 'Češiček'. To me spominja, da bi tudi Slovencem dobro došel enak list. Zakaj že po svojem značaju je Slovenec tak, da ljubi humor. Naj ga že tare nadloga, naj ga skrbi moré, včasih je rad za kak trenutek vesel. Tudi za satiro bi se pri nas dobilo široko polje« je v poročilu iz Dunaja, objavljenem leta 1866 v Slovenskem glasniku, zapisal Josip Jurčič (1844–1881).²³

Nenazadnje je bil satirični list, pisan v slovenščini, znak, da Slovenci sodijo med kulturne in omikane narode. V predavanju o slovenskem časnikarstvu, pripravljenem za »govorniške vaje« društva Slovenija leta 1871, je dr. Radoslav Razlag (1826–1880) izrazil prepričanje, da Slovenci potrebujejo različne časnike, med njimi pa naj bi bil tudi satirični list. »Ako se toraj

¹⁷ Po: Janko Kersnik, »Slovensko gledališče«, Slovenski narod, 1877/265.

¹⁸ Po: »Pavliha«, Novice, 1878/10.

¹⁹ »+ Jakob Alešovec, »Ljubljanski zvon, 1901, str. 795.

²⁰ Dragotin Lončar, »Alešovec Jakob«, Slovenski biografski leksikon, Ljubljana 1925–1932, str. 6.

²¹ Miško Kranjec, »Beseda o avtorju«, v: Jakob Alešovec, *Kako sem se jaz likal / Povest slovenskega trpina*, Ljubljana 1973 (ponatis), str. 352–353.

²² Biografski podatki predvsem po: Dragotin Lončar, Alešovec Jakob, Slovenski biografski leksikon, 1. knjiga, Ljubljana 1925–1932, str. 6–7; Andrijan Lah, »Prva divjezahodna povest«, Književni listi, Delo, 1999/161.

²³ Josip Jurčič, »Iz Dunaja, 19. februarja«, Slovenski glasnik, 1. marec 1866, str. 118–119.

Slovinci v jeziku in slovstvu, potem v mednarodnem občenju čutijo v živi zvezi sè vsemi svojimi brati, se jim ni bati narodnega pogina in ne obupati gledé na dušni napredek in na materialni razvoj in tudi staročastni Avstriji bode vsestranski blagor slovenske narodne vejice na korist. Da se vse blage namere tem ložej dosežejo, je treba pri budnem narodu časnikov, in sicer: eden veči časnik, kakor je sedanji 'Slovenski Narod', kateri žalibog v Mariboru izhaja, namesti da bi iz naravnega našega središča budil narod na živobitje; ta časnik bi naj izhajal kakor dosihmal trikrat ali k večjemu štirikrat na teden, ker bom pozneje dokazal, da sedanje naše razmere še niso pripravne za politični dnevnik. Ker tak časnik vendar izpod 10 do 12 goldinarjev na leto ne more izhajati, akoravno bi imel do 1000 naročnikov, je še vedno potreben ceneji občeslovenski tednik, katerega na srečo že imamo v izvrstnih 'Novicah'. Druge slovenske pokrajine bi naj imele za svoje krajne zadeve samo tednike, in sicer na Štirnškem 'Slov. Gospodarja', na Primorskem 'Primorca', na Koroškem pa bi naj 'Besednik' se pomnožil tako, da bi bil podučni in leposlovni list za slovenske rodovine; razun tega bi še naj izhajali stanovski listi, kakor je cerkveni časnik 'Danica', po tem 'Učiteljski Tovarš', 'Pravnik', slednjič en dober šaljiv list in za mladi naraščaj 'Vrtec'.²⁴

Največ notic o izidu posameznih števil Brencelja so objavile Novice (1843–1902), v katerim lahko preberemo tudi naslednje besede: »Gledé na to, da vsak izobražen narod ima šaljiv list svojega jezika, in na dosedanjo tvarino 'Brenceljna', kateri se je umno ogibal skal, na katerih so drugi listi njegove baže po kratkem življenju razbili svojo prihodnost, gledé dalje na potrebo šaljivega lista zlasti v sedanjem času, kateri ima večo prostost v pretresanju političnih dogodov, če jih obleče v smešno obleko, – gledé na to, da se človek po vsakdanjem trudu ali prebravši resne liste rad posmeje burkam, šalam in smešnih podobam, katerih 'Brencelj' prinaša, gledé na to, da se je 'Brencelj' slovenskemu narodu sploh prav tako prikupil, kakor zameril nemčurski stranki, ga priporočamo slovenskemu občinstvu, nadjaje se, da bo vse po moči spolnil, kar obeta in česar od njega pričakujemo.«²⁵

Prva in druga številka Brencelja sta hitro pošli.²⁶ V 3. št. je Alešovec napovedal, da bo Brencelj objavljati tudi karikature. V isti številki je objavil nekaj ilustracij, ki so po zaslugi komentarjev dobile satiričen značaj. Drobnopodoba slona npr. spremlja napis: »Brenceljnove kandidat: / ki ne zná brati niti pisati.« Naznanilo »Non plus ultra! Društvo turnarjev napravi velikansko prekucijo à la Ježica Affaire. Vstopnina: za 2 kraja. rožičev.« v 4. št. je spremljala drobna ilustracija dveh pretepačev. Opozarjala je na pretep na Ježici. Slovenski kmečki fantje so 17. maja 1868 na Ježici napadli člane nemškega telovadnega društva, ki so se po polnoči vračali iz turnarskega in oficirskega izleta v Mengeš. Turnarji so se na izletu v Mengeš, prirejenem v počastitev nemške zmage pri volitvah v ljubljanski mestni svet, objestno znašali nad Slovenci, zato so jih ob povratku pričakali kmečki fantje, oboroženi s koli in gorjačami. O ježenski aferi, napadu pri Rodici avgusta istega leta in drugih podobnih dogodkih (prvi slovensko-nemški obračun v Ljubljani, pretep v Šantlovi veži, se je zgodil julija 1867) je nemško liberalno časopisje pisalo »s skrajno ostrino in neprikritim sovražstvom do slovenskega narodnega in političnega gibanja«. Anton Slodnjak omenja, da si je poleg velikih dunajskih dnevnikov Fremdenblatt, Presse in Neue freie Presse in raznih humorističnih časopisov ter predmestnih lističev v tej gonji najbolj prizadeval od srede avgusta 1868 organ kranjsko-nemških liberalnih »ustavovercev« (ustavoverne stranke, Verfassungstreue Partei: stranka na strani ustave oziroma februarskega patenta) Laibacher Tagblatt.²⁷

²⁴ Po: »Govorniške vaje društva 'Slovenije'«, Novice, 1871/19.

²⁵ »Časnikarstvo slovensko«, Novice, 1870/51.

²⁶ Po: Jakob Alešovec, »Bralcem!«, Brencelj, 1869/4.

²⁷ Po: Anton Slodnjak, Opombe k: Fran Levstik, Zbrano delo, Deveta knjiga, Politični spisi II, Ljubljana 1962, str. 521.

Avstrijska nebesa za Nemce.*)

Vratar: Le notri gospóda, vse je pripravljeno, da boste spodobno sprejeti.

*) Drugi pot pride „Pekel za Slovence“.

Pekel za Slovence.

Lucifer: Pa Vas bom žvečil, prokleti Slovenci! Vaše meso mora biti jako trdo, ker so si nemčurji nad njem že polomili. Jaz si jih ne bom!

Sledilo je še nekaj drobnih ilustracij. Pomembno naznanilo je bilo objavljeno v 6. št. »*Drugi pot bo 'Brencelj' praznično oblečen; imel bo na čelu lep naslov, okinčan s podobami konstitucionalnih veljakov in bo spremenil ob enem svojo obliko. Da danes še ni v tej obliki, kakor je mislil in obetal, tega ni on kriv, temveč težavna in dolga pot, po kateri mu prihajajo ilustracije in podobe iz Dunaja. Težko že pričakuje priložnosti, da se bo odlikal, kakor je obljubil, sam se veselí že nove praznične obleke.*«²⁸

Sedma številka je izšla s »karikaturno« zasnovanim naslovnim zaglavjem (*»risano kapi-co«, »rezano glavo«*)²⁹ z napisom »Brencelj«, pod katerim je upodobljen urednik Alešovec, ki s pomočjo brenceljev preganja nemčurje oziroma nemškutarje. Med njimi lahko prepoznamo slovenskega odpadnika Dragotina Dežmana oziroma Karla Deschmanna in zdravnika Friedricha Keesbacherja, ki jaha na psičku. Eden od nemškutarjev beži na velocipedu (kolo z velikanskim prvim in majhnim zadnjim kolesom, ki se je tedaj pojavilo v Ljubljani, zlasti je bil priljubljeno med ljubljanskimi Nemci). Upodobljen naj bi bil tudi ljubljanski okrajni predstojnik – *»paša ljubljanske okolice gospod«* Johann Pajk, *»po rodu sicer, kakor vsi pajki, najbolj srdit sovražnik 'Brenceljnovoga' roja«*.³⁰ Začetnica lista je narisana kot votel drevesni panj, ki naj bi predstavljal Brenceljevo bivališče.³¹

Naslovnica je vsebovala značilnosti, ki jih pripisujemo karikaturam, na katere lahko naložimo že čez nekaj števil. V vsaki številki je bila najpogostejše po ena nova karikatura, vendar so bila tudi obdobja, ko Brencelj karikatur ni objavljala. Kriva je bila najbrž visoka cena karikatur, ki jih je Alešovec sprva naročal na Dunaju. *»A če premislite, da vsaka, tudi najmanjša podoba, stane 10–20 gold., se ne boste čudili, ako jih ima 'Brencelj' manj in slabše od dunajskih listov. Vrh tega potrebuje vsaka, da se naredí, 10–14 dni časa, in bi utegnila se zakasniti, tedaj zamuditi situacijo. Kedar bodo naročniki v redu naročnino plačevali, se bo dalo več storiti, a če jih plača v začetku leta komaj 200–300, sami veste, da je to 'žajfa'. Človek je vesel, da mora izhajati.«*³²

Izdelava karikatur na Dunaju je bila marsikdaj vzrok za neredno izhajanje Brencelja. *»Ker je podoba pomotoma iz Dunaja sneg zasul, ni bilo mogoče 'Brenceljnu' izfrčati pretečeni mesec, tedaj velja ta številka za mesec oktober«* je Jakob Alešovec npr. obveščal bralce Brencelja leta 1869.³³ Podobno tudi leta 1871: *»Prihodnji 'Brencelj' prifrči proti koncu meseca, kedar mu pridejo podobe iz Dunaja.«*³⁴

Karikature (*»izvirne podobe«, »smešne podobe«, »pisana«, »'pomalana' obleka«, »pild-ki«*)³⁶ za Brencelja je risalo več karikaturistov. Likovno najboljše, ki v ničemer niso zaostajale za sočasnimi karikaturami v avstrijskih in nemških humorističnih listih, so objavljene v prvih letnikih. Na nekaterih karikaturah iz prvih letnikov se pojavljajo podnapisi *»podobe Matoloni na Dunaju«* in *»lesorezi Matoloni na Dunaju«*. »X. A. Motoloni« najbrž ni ime risarja. Bolj verjetno je, da označuje lastnika firme, ki je na Dunaju izdelovala klišeje za tisk. Karikature ne glede na pripis lesorezi morda niso bile izdelane v tej tehniki. Risarji bi lahko uporabljali tudi tehniko perorisbe, ki so jo nato v klišarni prenesli na grafično matrico in tako pripravili

²⁸ Jakob Alešovec, »Bralcem!«, Brencelj, 1869/6.

²⁹ Jakob Alešovec, »Bralcem!«, Brencelj, 1869/22.

³⁰ Jakob Alešovec, Brencelj v lažnjivi obleki, 1869.

³¹ Po: Fran Levstik, »Dobrodelno olje«, Zbrano delo, Četrta knjiga, Pripovedni in satirični spisi / Mladinski spisi / Prevodi / Dodatek, Ljubljana 1954, str. 129–132.

³² Jakob Alešovec, »'Brencelj' piše:«, Brencelj, 1871/7.

³³ Jakob Alešovec, (brez naslova), Brencelj, 1869/18.

³⁴ Jakob Alešovec, (brez naslova), Brencelj, 1871/12.

³⁵ Jakob Alešovec, »Bralcem!«, Brencelj, 1869/22.

³⁶ Jakob Alešovec, »Brencelj svojim«, Brencelj, 1873/9 in 10.

za tisk, ki je glede na dotedanjo razvitost tiskarskih sredstev lahko potekal v tehniki litografije ali bakrotiska. Brenclja je tiskala edina ljubljanska tiskarna, ki je imela tiskarsko opremo za litografijo – tiskarna Jožefa Blaznika,³⁷ torej bi bile karikature lahko natisnjene v tehniki litografije. Ker je Alešovec karikature in ilustracije naročal pri dunajskih risarjih, ki niso mogli poznati slovenskih razmer, je bila vsebinska zasnova karikatur najbrž njegovo delo.

Časopisno glavo prvega letnika Brenclja je krasila že omenjena karikaturna vinjeta z Alešovcem, ki skupaj z rojem brencljev preganja odpadnika Deschmanna in druge nemčurje. Tudi na izredno kvalitetno narisani vinjeti drugega letnika so upodobljeni brenclji, ki napadajo portretno prepoznavne nemčurje in Nemce. Največji med brenclji vihti ostro pero in ima na žuželčjem telesu portretno glavo – to ni nihče drug kot urednik in pisec Brencljevih satir, pamfletov in člankov Jakob Alešovec, ki se je v takšni žuželčji obliki pojavljal na številnih karikaturah, zato se ga je prijelo ime »Brenclj« oziroma »Brenclj-Alešovec«. Brencljeva naslovna vinjeta se je seveda zgledovala po naslovnica tujih humorističnih listov. Naslovnico Münchenskega satiričnega lista *Leuchtkugeln* (1847–1851) je npr. krasila raznolika družina, ki je bežala pred »svetilnimi krogli«, s katerimi so jih poskušali zadeti »amoreti«.

Likovna primerjava med človekom in živaljo, pri kateri sprva ne naletimo na portretno podobnost, saj so človeške poteze nadomestile živalske, je sicer eden najstarejših načinov smešenja ali sramotitve neke osebe in pravzaprav ne sodi pod okrilje karikature.³⁸ Od poznega 16. stoletja dalje ji je teoretične predpostavke nudila tudi fiziognomika (preučevanje človeške fiziognomije, sklepanje po videzu in zunanosti, zlasti izrazu in potezah obraza o človekovi duševnosti, osebnosti in značaju ter nauk o tem), ki je opozarjala na podobnost med človeškim in živalskim telesom. Številni učbeniki in ilustracije so prikazovali izpeljave človeških potez iz živalskih (npr. Giambattista della Porta, *De humana Physiognomia*, 1586). Preučevalci so celo postulirali prevzem animaličnega karakterja, ki se odraža v fiziognomični podobi. Nekatere živalske vrste pa naj bi utelešale določene človekove značajske poteze ali temperament, neločljivo povezan z njegovo zunanjsčino. Dodeljevanje človeških lastnosti živalim ima sicer že zelo dolgo tradicijo, saj ga skupaj s primernim moralnim podukom srečamo v živalskih basnih grškega pesnika Ezopa v 6. st. pr. n. š. in kasneje pri La Fontaineu (1621–1695). Stereotipne vloge, ki so jih v basnih imele posamezne živali, poznajo vsi narodi. Osel je bil neumen, lev močan, toda tudi divji in nevaren, kača strupena in zvižajna, ovca neumna in nedolžna, svinja umazana: »svinjska« itd. Ti prilastki zadevajo tudi poljudno rabo, v cerkveni dogmi pa je npr. pelikan veljal za simbol ljubezni do bližnjega, slon za simbol čistosti itd.

Tovrsten besednjak so osvojili tudi karikaturisti in ga s pridom uporabljali za sramotitev svojih žrtev. Za doseganje identifikacije med človekom in živaljo, na kateri je temeljil satiričen učinek karikature ali ilustracije, sicer obstajajo trije najpogostejši načini: narisano žival podrobneje pojasnjujejo atributi, podnapisi ali dodatni komentarji, živalska glava je lahko dodana razpoznavnemu človeškemu telesu, še najbližje karikaturi pa je bilo predstavljanje obraza ali pogosto tudi videza celotnega telesa neke osebe s potezami in oblikami, ki se približujejo živalskim. Prvi je bil znan že v antiki, drugega srečamo šele v zgodnjem novem veku in še takrat zgolj poredko, optično najbolj učinkovit pa je tretji, ki je nastal sorazmeroma pozno. Razvil se je v Italiji v 17. stoletju – človeški obraz, le deloma popačen z animaličnimi znamenji, je morda za nekatere karikature uporabil Annibale Carracci (1560–1609), domnevni izumitelj karikature v današnjem pomenu besede – in se uveljavil v 19. stoletju.

³⁷ Po: Tiskarstvo na Slovenskem / Zgodovinski oris (po literaturi in gradivu Ivana Matičiča sestavil Branko Berčič), Ljubljana 1968, str. 129.

³⁸ Po: Jürgen Döring, »Satirische Porträtgalerie«, *Mittel und Motive der Karikatur in fünf Jahrhunderten / Bild als Waffe*, München 1984, str. 95.

Risar omenjene Brenceljeve naslovnice in drugi risarji, ki so mu sledili, sicer pri upodobitvah Brenclja–Alešovca ni posegel po nobenem od omenjenih načinov, saj je ubral nasprotno pot in karikiran človeški obraz povezal s telesom žuželke. Podobno je bila upodobljena tudi najslavnejša »muha« evropske karikature: Lola Montez, plesalka in osovražena metresa Ludvika I. Bavarskega, ki jo je nemški humoristični list *Leuchtkugeln* prikazal kot »špansko muho«.

Podoba urednika z nasmejanim obrazom, ki je bil seveda tudi karikiran (prav zato tovrstne Alešovčeve upodobitve lahko uvrščamo med karikature), in telesom velike, muhi podobne žuželke, nikakor ni bila mišljena zlonamerno, saj je le odražala uredniško politiko satiričnega lista, ki je tako kot ta nadležna žuželka brenčal, pikal in sesal kri nemškutarjem, ustavovercem in »liberaluhom« idr.

S temi nameni so mdr. nastale karikature dr. Vincenca Ferrerija Kluna, Lesjaka in Johana Pakja, ki so sestavljale »'Brenceljnovi' zverinjak« oziroma rubriko »Narvoslovje« (*»Pod tem naslovom bo prinašal 'Brencelj' sèm ter tjà popise najhujših in škodljivih živali.«*), pri katerih so osnovo za določitev njihovega živalskega statusa predstavljali priimki upodobljenecv. Tovrstna oblika satire je bila znana že v srednjem veku.

Klun je bil upodobljen kot »Kljunač« (št. 17, 1869) – *»tič z velikim kljunom, kateri najrajše žvižga ministerske melodije in prepeva nemčurske pesmi. Redi se od 4000 gold. letne plače in zoblje tudi nezaupnice svojih volilcev. Ta tica je jako krotka in se je že navadila ministerske soparce. Najrajše 'vižga liberaluške, nemčurske, renegaške itd. Ker so ga zdaj nemčurji iz kletice izpustili, bi bilo dobro, če bi ga Slovenci vjeli, kajti škoda bi bilo, če bi ta tič nikomur več ne pel.«*³⁹

V dvajseti številki iz leta 1869 je kot lisjak, ki prihaja iz brloga, imenovanega »Nemčurija«, prikazan »gosp. Lesjak, kateri se podpisuje: 'Lesiak'. Mož je črki 'j', ktera je vsled slovenskega pravopisja njegovemu imenu prav tako potrebna in pristojna, kakor na pr. njemu učiteljska plača, odžagal rep in jo spremenil v črko 'i'. Tedaj se predstavlja imé, kakor lesjak brez repa. Le sužnji so imeli že od nekdaj znamenje tujega gospodarstva na sebi, lesjak pa ostane tudi brez repa lesjak, tedaj je obrezano ime pri njem le znamenje nemčurske sužnosti, v kateri se pa mož na videz prav dobro počuti.«⁴⁰

Dr. Vincenca Ferrerija Kluna (1823–1875), ki je bil leta 1867 izvoljen za deželnozborskega in državnozborskega poslanca, a je že isto leto razočaral slovenske volivce, saj se je približal nemškim centralistom, nekajkrat srečamo na karikaturah v Brenclju. »'Brencelj' je v svojem zadnjem (13.) listu prav bogato obložen s pikavno tvarino in drobnih 120 krajc. za pol leta prav med brati vreden, izvrstno šiba 'vélike posestnike' kranjske pod naslovom 'usmiljeni Samaritani', ki dr. Kljuna, ki je zavržen pri volitvah na ulicah obležal, na osla bašejo in v deželni zbor tirjajo.«⁴¹ Omenjena karikatura z naslovom »Usmiljeni Samaritan« iz 13. št. v letu 1870 temelji na priliki o usmiljenem Samarijanu, ki jo je v povezavi s Klunom uporabil tudi Levstik v 6. št. Pavlihe (1870). Prilika izvira iz Svetega pisma nove zaveze (Lukov evangelij 10, 30–35). Duhovnik in levit sta se brezsrčno izognila oropanemu ranjenemu Judu, pomagal mu je eden izmed prebivalcev Samarije, s katerimi so bili Judje v sovraštvu. Karikatura v Brenclju spremlja komentar: *»Je šel človek z imenom Kljun v Novo mesto, da bi ga volilo za poslanca. Ino je med Slovence padel, kateri so ga neusmiljeno čez vrata pahnili. Ino je ležal in stokal ino bolečine njegove so bile velike. Veliko ljudi pa je šlo memo njega in so videli na cesti ležečega in nobeden tistih, kateri so ga videli, se ga ni usmilil. Ino prihaja memo*

³⁹ Jakob Alešovec, »Volilcem kronovine kranjske!«, Brencelj, 1870/11.

⁴⁰ Jakob Alešovec, »Pomenljivi priimki«, Brencelj 1870/22.

⁴¹ »Za kratek čas pa tudi v poduk«, Novice, 1870/30.

Usmiljeni Samaritan.

Samaritan iz vélikega posestva, kateri plačuje po 100 gold. davka, na konju svojega bogastva in vidi človeka ob cesti ležati. Ino skoči iz sedla svojega konja in okrepča ranjenca iz steklenice svoje kulture, ga zadene na svojega konja in ga pelje v bližnjo gostilnico 'pri dež. zboru'. Tukaj ga posadi za pripraven sedež za pečjo, pokliče krčmarja in mu izroči bolnika rekši: 'Skrbite zanj, kolikor morete, plačala bo dežela. Če bi ga zopet Slovenci napadli in ven vrgli, bom prišel in ga rešil'.«

Na karikaturi v 14. št. iz 1869 si je Brencelj privoščil Pajka – to je bil najbrž »predstojnik okrajne gosposke lj. okolice« oziroma »policijski pravdnik« Johann (Jožef) Pajk (Pajek, Pajik), ki je leta 1863 tožil Levstika in Vilharja zaradi žaljenja časti. Tožba, povezana z Levstikovim člankom »Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost?«, je ustavila njun politični časnik Naprej. Levstik je bil obsojen na 3 mesece zavora (kasneje je bil oproščen), Vilhar pa na šest tednov, ki jih je moral presedeti.

Pajkovo portretno glavo je seveda karikaturist dodal telesu pajka. Pajek velja za strupeno, pogoltno in nagnusno bitje, ki svoje žrtve napada iz skrbno pripravljenih zased – torej za simbol okrutnosti in zlobe, mreže, ki jih plete, pa za znak skrite, prežeče nevarnosti. O Pajku

je Alešovec med drugim zapisal: »Pajk je ropna žival. Redí se, kakor je videti, prav dobro od krvi, ktero izpije tistim, kateri se zapletejo v njegove mreže. Napada pa vse, kar mu je všeč; kedar je zeló lačen, ne čaka v mreži, ampak se pelja sam na lov.

Kedar se zasliši kak šunder, skoči po koncu in se podá v družini svetlih rabeljnov na mesto in zaprede grešnike v svojo mrežo. Prepreženo ima posebej ljubljansko okolico tako gosto, da če le količkaj poskočiš, že v mreži visiš. Obrajta posebno kmečko krí, kajti po mestih že komarji vse pobero, tam pajka skoro ni videti; tudi so muhe v mestih bolj pazljive, zvite in boječe, le kak brencelj mu še včasih na uho zabrenčí in mu da dokaj opraviti.

Prebiva v temnem kotu, v ozki ulici, da mu je težko uiti. Mrežo ima v kotu poglavarstva ljubljanske okolice. Kdor se zamota v njegovo mrežo, ga dene v posebne hrame pitat; prej je imel tudi navado, da je vjetnika dal s palicami malo božkečkat; še le, ko ga je nekoliko ogladil, so se mu odprla vrata pitalnice.«⁴²

Karikaturisti so v 19. stoletju pogosto prevzemali ikonografske in kompozicijske obrazce, značilne za slikarstvo ali kiparstvo. Pri snovanju karikatur so si pomagali z znanimi motivi ali likovnimi deli, ki so jim nadelali aktualno preobleko, tako da so zamenjali mitološke ali zgodovinske junake s sodobnimi političnimi osebnostmi. Neznani avtor v 9. št. Brencelja iz leta 1869 objavljene drobne karikature oziroma ilustracije, ki jo je Brencelj opremil z zgovornim napisom »Kako si mislijo Nemškutarji slovenske tabore«, se je zgledoval po sliki angleško-ameriškega slikarja Benjamina Westa (1738–1820) »Smrt generala Wolfa« (West je naslikal več inacic, najbolj znana iz leta 1770 je v National Gallery of Canada v Ottawi). Na Westovo sliko spominja osrednji del ilustracije s padlim junakom in dvema soborcema (West je pri snovanju svoje slike tu posegel po motivu Pieta), druge vojake je ilustrator prilagodil novi vsebini. Ilustracija najbrž ne sodi med karikature, ki so jih dunajski risarji izdelali posebej za Brencelja. Alešovec je namreč za nekaj drobnih ilustracij in karikatur v prvih številkah najbrž kupil že prej izdelane klišeje.

Brencelj je pikal skorajda dve desetletji. V tem času se je v Avstriji zamenjalo devet vlad. V malodane vseh letnikih poleg Brencelja-Alešovca redno nastopa le ena oseba. To je renegat Dragotin Dežman oziroma Karel Deschmann (1821–1889), ki se je pojavil tudi na naslovnici prvega letnika. Dežman je stalna zveza Brenceljevih karikaturistov, srečamo ga tudi v Juriju s pušo (1869/1870) in Pavlihi. Okrog leta 1800 je prva »univerzalna« figura v evropski karikaturi postal Napoleon I. Buonaparte, v Sloveniji pa je konec šestdesetih let ta »čast« pripadla Dežmanu.

Karel Dežman je bil ena najpomembnejših osebnosti tedanjega političnega in kulturnega življenja na Kranjskem. V mladih letih je veljal za navdušenega Slovence. Pod vplivom strica, ki je bil – kot je bilo v metelčici zapisano na njegovem nagrobniku – »perjatel homeopatii in slovenščini«,⁴³ in slovenske romantike se je navdušil za slovenščino. Leta 1839 je bil med slovenskimi dijaki, ki so nosili Korytkovo krsto. Pisal je slovenske pesmi, ki jih je objavljaval v Novicah, Sloveniji in Bleiweisovem koledarčku. Nekaj časa je urejal Novice in Slovenijo, pomagal Bleiweisu pri sestavljanju beril in ocenjeval nove pojave v slovenski književnosti. Vse Dežmanovo politično delovanje je imelo v tem času slovenski značaj. Leta 1848 je bil med podpisniki adrese dunajskih Slovencev kranjskim stanovom, sestavil je poziv dunajske Slovenije in pozival pokrajinsko razcepljene Slovence k skupnemu delu za slovenstvo in slovanstvo (Slava Slavjanom!, 1849). V Ljubljani je bil izvoljen za tajnika Slovenskega društva. Imel je velik vpliv na slovensko mladino, ki ga je imela za svojega voditelja. Intenzivno je deloval v muzejskem in zgodovinskem društvu. Leta 1852 je postal kustos deželnega muzeja, ki ga je vodil do smrti.

⁴² Jakob Alešovec, »Pajk«, Brencelj, 1869/14.

⁴³ Po: Fran Levec, »Karl Deschmann«, Ljubljanski zvon, 1889, str. 254.

Sredi petdesetih let se je Dežmanovo prepričanje počasi začelo spreminjati. Leta 1861 je kot slovenski državnozborni poslanec odšel na Dunaj, pod Tomanovim vodstvom skupaj z ostalimi slovenskimi poslanci oddal Schmerlingu peticijo za enakopravnost slovenščine, a se je kmalu ločil od Tomanovega, ki se je pridružil češkim federalistom. V govoru v dunajskem državnem zboru se je javno odpovedal solidarnosti s češkimi federalisti in prestopil v nemški tabor. Nekdanji panslavistični slovenski pisatelj in slovenski pesnik Dežman je postal glasnik nemške kulture in voditelj ljubljanskih liberalnih Nemcev – »*zdaj v narodnih slovanskih rečeh hudoben nihilist, protivnik slovenščine, jezika svoje matere, na življenje in smrt*«, kot je zapisal Josip Jurčič.⁴⁴

Razlog za prestop bi najbrž lahko poiskali v Dežmanovih liberalnih nazorih, ki so nasprotovali nazadnjaštvu slovenskih prvakov in drugih slovanskih vodij, in njegovemu enačenju visoke kulture z nemško kulturo. Na Kranjskem je organiziral Nemcem ves političen in kulturni aparat, v deželni zboru je bil glavni nemški govornik, bil je med prvimi člani nemško-liberalne ustavoverne stranke in več let njen predsednik, sodeloval je pri ustanovitvi nemških časnikov Laibacher Tagblatt in Laibacher Wochenblatt, za katera je napisal številne članke. Bil je soustanovitelj in predsednik kranjske sekcije nemško-avstrijskega alpskega društva, odseka nemškega Schulvereina, ustanovil je društvo Kranjski šolski penez (Krainisches Schulpfennig). Turnarsko društvo so ljubljanski Nemci ustanovili na izletu v Dežmanov rojstni kraj. Kot deželni poslanec in deželni odbornik je bil aktiven v raznih odsekih. Poslanec v državnem zboru je bil do leta 1879, tudi tu je deloval v raznih odsekih. Med leti 1861 in 1883 je bil član ljubljanskega mestnega sveta, od 1871 do 1873 ljubljanski župan.

Zastopal je naprednejša liberalna stališča kot slovenska stranka, upiral se je na primer vplivu duhovščine na javno življenje, pa tudi uveljavitvi slovenščine v šolah, državni upravi, gledališču. Nastopal je proti federalizmu, zahtevi po Zedinjeni Sloveniji in slovenski univerzi.

Dežman se je spremenil v najnevarnejšega slovenskega narodnega nasprotnika. Med vsemi renegati (odpadniki), narodnimi izdajalci, nemškutarji, nemčurji, kranjskimi Nemci, »*liberaluhi*« ipd. so ga zato Slovenci najbolj sovražili in zaničevali. Dežmanovo mladostno narodnozavedno prepričanje ni bilo pozabljeno. Nanj so ga Slovenci opominjali s pomočjo humoristične pripovedne pesmi »Proklete grablje«, ki jo je Dežman objavil v Bleiweisovem Koledarčku slovenskem za leto 1855. Pesem velja za Dežmanovo »*zadnje priznanje slovenstva, zadnji bojni klic proti nemškutarstvu*«. ⁴⁵ Snov zanjo je Dežman našel v Majarjevih koroških pripovedkah. Dežmanova prepesnitev anekdote o »prokletih grabljah« govori o domišljavem abiturientu ljubljanske gimnazije Anžetu iz Rovt, ki po opravljeni maturi ni več hotel znati slovenščine. Ko pa je ponevedoma stopil na grablje, ki so ga lopnile po ustih, je pozabil na pridobljeno znanje polomljene nemščine in zaklel v slovenskem jeziku: »Preklete grablje!«

Dežman je skorajda na vseh karikaturah upodobljen z grabljami, ki so postale eden najučinkovitejših satiričnih pripomočkov Brencljevega urednika Jakoba Aleševca. »*Za ošabne tvoje žnoble / So nalašč proklete grablje*,« je zapisal Alešovec, ki je spesnil tudi parodijo na Dežmanovo domovinsko hvalnico (Brenclj, 1871, št. 3 in 4) in za Dežmana uvedel celo vrsto posmehljivih vzdevkov, na primer »*gosp. Regenmož*«, »*Oča Grabljan*«, »*Dežman il. Grabljevič*«, »*vitez srebernih grabelj*« idr., Levstik pa je npr. Kranjsko imenoval »*pohlevna dežela 'prokletih grabelj'*«. ⁴⁶

⁴⁴ Po: Josip Jurčič, »Karel Dežman«, Slovenski narod, 1874/81.

⁴⁵ Avgust Pirjevec, »Dežman Karel«, Slovenski biografski leksikon, Ljubljana 1925–1932, str. 132. Od tu tudi večina biografskih podatkov o Dežmanu.

⁴⁶ Fran Levstik, »Epilog«, Slovenski narod, 1868/31.

Grablje so po letu 1861 postale Dežmanov satirični atribut oziroma razpoznavni znak.⁴⁷ V političnih polemikah so veljale za znamenje slovenskega odpadništva in nemškutarstva. Matjaž Kmecl piše, da so Dežmanu v kranjskem deželnem zboru med njegovimi govori in nastopi zoper Slovence z galerije radi pokazali grablje ali pa mu zaklicali: »Preklete grablje!«, slovensko opredeljeni del zbora pa se je pri tem seveda demonstrativno režal.⁴⁸

Na karikaturi »V Blatni Vasi« iz 16. št. v letu 1869 birača silita Brenclja-Alešoveca in njegovega sinčka, »Mladega Brenclja«, da bi se odkrila pred nemškutarskimi grabljami, na katere je obešen nemškutarski cilinder. Birača: »Gôlt, ferdaman guncvet! Tukaj boš vzel slamnik iz glave! Vidiš, kako se vklanja tam Kâsmacher in prof. Heureich! To znamenje je edino, ktero zdaj v Ljubljani gospoduje. Marš na Žabjek!« Brenclj-Alešovec: »Ne boš, Jaka!«

Z »Mladim Brencljem« je mišljena posebna številka Brenclja, ki je izšla 17. maja 1869 ob taboru na Vižmarjih: Mladi Brenclj v lažnjivi obleki – »Všel je očetu na binkoštni pone-deljek na **Vižmarski tabor**.« Cena Mladega Brenclja je bila 5 krajcarjev. Alešovec z njegovim izdajanjem ni mogel nadaljevati, ker bi moral vložiti 1000 goldinarjev »varščine ali zastave za posebne potrebe c. k. pravdnika«.⁴⁹

Na karikaturi »Sedem Švabov pred 'Slovenijo'« iz 18. št. v letu 1869 sedem nemškutarskih škriccev na čelu z Dežmanom s pomočjo »prokletih grabelj« skuša vdreti v trdnjavo »Slovenija«. Njihove napore spremlja bobnanje na pisker »Tagblatt«. Na trdnjavi je napis »Ne udajmo se!«. Dežman: »'Ne udajmo se!' Čakaj, podrtija, sedmim korenjakom ko mi, ki te napadamo s principami, se boš že udala. Le krepko bobnaj, bobnar, mi bomo pa 'šturmali'. Al-lons, prijatli!«

V različnih variantah razširjena zgodba o sedmih »junaških« Švabih (pesem nürenberškega mojstra pevca Hansa Sachsa iz 1545, komedija Ludwiga Auerbacha iz 1827, brata Grimm idr.) se pojavlja tudi v nemški grafiki (npr. bakrorez, ki ga je okrog 1650 izdal nürenberški založnik Paulus Fürst). Laibacher Tagblatt (1868–1880) je bil glasilo kranjskih liberalnih Nemcev in nemškutarjev. Med njegovimi sodelavci so bili med drugim Karel Dežman, dr. Friedrich Keesbacher, dr. Robert Schrey plemeniti Redlwerth in dr. Adolf Schaffer. »**'Tagblatt'**, list za nemčurske potrebe in laži, smrdljiva gnojnica, s katero se poliva slovenski národ in v kateri so se jeli vmivati in valjati ljubljanski liberaluhi. Podoben je pesu, kateri je le na Slovence dresiran,« je Alešovec zapisal v »Kratkem slovarju, sestavljenem iz besed, ktere se večkrat bero in čujejo«.⁵⁰

Karikatura »O papeževi svečanosti (Pred Dežmanovo hišo)« iz 12. št. iz leta 1871 je opozarjala na »nočno stražo«, ki jo je mesto Ljubljana od 23. maja 1869 postavilo pred Dežmanovo hišo v Blatni vasi (poznejši Kolodvorski ulici), v tedanjem ljubljanskem predmestju, ki so mu rekli tudi Kravja dolina. Levstik piše, da je Ljubljana imela 70–80 gld. stroškov z »nočno stražo«, ki je renegatovo domovanje štivila pred slovenskimi izzivanji in napadi.⁵¹

Na karikaturi »Prazno delo« iz v 23. št. leta 1871 je »mazač« Dežman grablje za trenutek odložil, da bi lahko očrnil slovenske kandidate na volitvah. »Pred volitvami vselej počrnim te-le može, pa jih ljudstvo vendarle voli. Le po mestih se jih še tu in tam vstrašijo, da prodam

⁴⁷ Več o Dežmanovih karikaturah: Damir Globočnik, »Vitez prokletih grabelj«, 12 jeznih mož, Radovljica 1997, str. 31–56.

⁴⁸ Matjaž Kmecl, »Zelo kratek pogled na humor v slovenski književnosti«, Satira Multi: satira, humor – multi-medialno, Celje 1995, str. 61.

⁴⁹ Po: Jakob Alešovec, »Razglas«, Brenclj, 1871/5.

⁵⁰ Jakob Alešovec, »Kratek slovar, sestavljen iz besed, ktere se večkrat bero in čujejo«, Brenclj v koledarjevi obleki, Ljubljana 1870, str. 68–69.

⁵¹ Po: »Iz Ljubljane, 10 julija«, Slovenski narod, 1869/81.

Sedem Švabov pred „Slovenijo“.

Dežman. „Ne udajmo se!“ Čakaj, podrtija, sedmim korenjakom ko mi, ki te napadamo s principami, se boš že udala. Le krepko bobnaj bobnar, mi bomo pa „šturmali“. Allons, prijatli!

nekaj svoje robe. Na kmetih pa ta barva nikogar več ne straši. Ali je morda črnilo slabo?,« se sprašuje Dežman, ki slovenske poslance barva s črno barvo (črniti: slabo govoriti o nekom, tožiti koga).

Na karikaturi »Dežman ima red« v 5. in 6. št. iz leta 1873 Dežman ponosno, prav po napoleonsko, pozira z grabljami, velikim metuljčkom in podeljenim »redom« (visokim odlikovanjem kot znamenjem za zasluge). Dežman se hvali: »Jaz ga že imam, prijatelji, le glejte, da ga tudi Vi dobote.« Okrog njega jokajo Nemci in nemškutarji, ki odlikovanja niso prejeli. Pisker (najbrž profesor na ljubljanski realki Rajmund Pirker): »Jaz ga še nočem ne.« Dolfi (dr. Adolf Schaffer): »O joj! Dežman ga je dobil, jaz pa ne. Kaj bodo mama rekli!« Frice (dr. Fritz Keesbacher): »Vsak človek dobi kaj, samo midva nič, pudelj. Jokajva se, pudeljček!« Pudelj: »Au-vav – vav-vav!«.

»Guillotine politikar« Anton Laschan vitez Moorland (1811–1897) je predstavljen na karikaturi »Mož z giljotino«, objavljeni v 11. št. iz leta 1869. Laschan stoji ob velikanski giljotini, ki jo je pripravil za slovensko opozicijo. Vladni svetnik Laschan naj bi namreč po dogodkih na Jančah izrekel besede: »Jaz bi hotel imeti giljotino«. »**Lašanov Oné**, kateri Vam

še menda ni znan. On je prvi, ki misli vseliti v Slovenijo francosko kulturo, kajti giljotino (sekiro, s katero se ljudje kaj hitro v večnost spravljajo), je že bóje naročil. Ta tič je velikansk krokar, kateri je nedavno v konšt. zboru tako glasno krokal, da so ga vsi čuli in zapazili. Priporoča se posebno Ljubljancanom, kajti ta tič ima žlahtno perje in zasluži, da bi se njegov tičnik prav visoko obesil.«⁵² Na karikaturi Laschanov obraz povsem zakrivata velik metuljček in cilinder, na katerem je napis »Lažan c. k. o.«. Pred giljotino se pogovarjata Slovenca Jaka in Jože. »Jaka. Glej, glej, Jože, tole mašino! Kaj misliš, čemu je? – Jože. Pogledaj človeka pri njej! Na njemu je jasno, čemu je mašina. – Jaka. Pa kaj pomenijo črke 'c. k. O.'? – Jože. Hm! Čakaj malo! Cena klobuka Ostane... – Jaka. Aha, če tudi glave ni pod njim. Razumim! Kaj pa pomeni napis: 'Za opozicijo'? – Jože. Tega Ti ne vem povedati. Prašaj moža, komur so Slovenci postavili ta spominek.«

Pravnik in vladni svetnik Laschan (Lashan, Lašan) je bil v mladosti prijatelj in častilec Čopa in Prešerna (Prešeren mu je ob odhodu iz Ljubljane v Novo mesto leta 1835 posvetil distih »Prijatlu Laschanu«, Laschan pa je spesnil sonet v spomin prijatelju Prešernu – »An Freund Dr. Preshern«). Po prepričanju je bil svobodomislec. Leta 1848 je bil v novomeškem okraju izvoljen v frankfurtski parlament. Kasneje je kot uradnik in politik sledil germanizatorskim težnjam kranjskega nemštva. Od leta 1874 je bil poslanec veleposestava v kranjskem deželnem zboru. Med leti 1874 in 1882 je bil zadnji nemški župan v Ljubljani, leta 1883 je bil zaradi zaslug pri izsuševanju Barja povzdignjen v dedni viteški stan (vitez Barjanski – Ritter von Moorland).

Oster nasprotnik slovenskega narodnega gibanja je bil ljubljanski zdravnik in vladni zdravstveni koncipist, Tirolec dr. Friedrich Keesbacher oziroma Käsmacher (1831–1901), v Brencelju imenovan tudi »Dolgi Frice« ali »Käsmacherjev Frice«, »tirolski tič s tujčevo peto, kateri posebno rad po 'blatu' brska. Ker je po svojem pudeljnu že dobro znan, ga ni treba še posebno priporočati. Hvali se na njem lastnost, da rad brodi po slovenski kaši in kljun utika v take reči, ki niso njegovega posla. Začasno ima zdaj liberaluško perje.«⁵³ Tudi njega najdemo med Brenceljevimi karikiranci. Na karikaturi iz 6. št. v letu 1870 Keesbacher po viteško jaha na pudlju, namesto s sulico je opremljen z injekcijo z napisom »Dežmanovo maslo« (kar naj bi bil slovenski izraz za nemško kulturo), poleg vsega pa si ta ljubljanski zdravnik tirolskega porekla nadvse zgovorno z mečem reže svoj delež »Slovenskega kruha«.

Primarij deželne bolnice in blaznice Keesbacher se je v Ljubljani posvečal tudi organizaciji in zgodovini glasbenega življenja. Nekaj časa je bival v Benetkah, kjer se je spoznal z Richardom Wagnerjem. Sodeloval je zlasti pri nemško zaznamovani Filharmonični družbi, vodil je društvene prireditve in pisal priložnostne pesnitve. Med leti 1869 in 1881 je deloval v ljubljanskem občinskem svetu. V nemških ljubljanskih časnikih je objavljaj politične članke.

C. kr. finančni prokurator, dr. Friedrich Ritter von Kaltenegger (roj. 1820) je predstavljen na karikaturi »Vitez Kaltenegger, deželni glavar kranjski, kako stoji popolnoma oborožen, pred ustavo na straži« iz 21. št. v letu 1872. Ustavoverni branitelj, vitez Kaltenegger, eden vodilnih nemških organizatorjev in agitatorjev na Kranjskem, je na karikaturi oblečen v viteški oklep. Po izobrazbi je bil pravnik. Od leta 1863 je bil v ljubljanskem občinskem svetu, od 1867 poslanec v deželnem zboru, od 1873 do 1881 kranjski deželni glavar. Za časa Taaffejeve vlade je bil prestavljen na Dunaj.

Ljubljanskega občinskega in deželnega šolskega svetnika Rajmunda Pirkerja (1829–1884) je Brencelj na karikaturi v 7. št. iz leta 1881 prikazal kot »smrdokavro«. Novice so zapisale:

⁵² Jakob Alešovec, »Volilcem kronovine kranjske!«, Brencelj, 1870/11.

⁵³ Jakob Alešovec, prav tam.

»**Brenceljna**‘ 7. list ima na zadnji strani podobo smrdokavre, tiča, ki sam svojo gnezdo onečedi v Kočevji. Krišpin Krišpovič [op. personifikacija Brencljevega podlistka] pa v nemškem ‘plaidoyerji’ [op. fr. plaidoyer: obrambni govor] zagovarja Pirkarja juristitično, kolikor le more, zavoljo znanega njegovega izreka v Kočevji. Tudi drugega je marsikaj prav mikavnega in zbadljivega v njem.»⁵⁴ Šolnik Pirker, ki je bil po materi slovenskega rodu, zaradi uporabe slovenskih besed pri pouku nemščine pa je prišel v spor z ravnateljem ljubljanske realke, se je po letu 1867 vedno bolj približeval nemškemu taboru. Veljal je za hudega germanizatorja, nastopal je proti uporabi slovenščine v kranjskem šolstvu. Od leta 1872 je bil šolski nadzorNIK ljudskih šol na Kranjskem. Brencelj je za Pirkerja izbral vzdevek »Pisker«.

Pravnik dr. Adolf Schaffer (1840–1905), prvi zapisnikar in odbornik 7. julija 1868 ustanovljenega Konstitucijskega oziroma Ustavovernega društva (Konstitutioneller Verein), deželnozborski poslanec in hišni posestnik, od leta 1871 občinski svetovalec, od 1873 do 1879 kot zastopnik kranjskega nemštva in član nemške ustavoverne stranke nemški državni, od 1877 deželni poslanec, je nekaj časa v Brenclju imel svojo rubriko »Schaffarjev Dolfi«, opremljeno z drobno portretno karikaturou. Schaffer ima v roki šolsko tablico, ki je najbrž namig na Schafferjev predlog iz leta 1871, naj bi prihodnjo nemško vlado prosili za odpravo slovenščine iz srednjih šol. V ljubljanskem občinskem svetu je bil Schaffer zlasti dejaven v šolskem odboru. »Ker je bil mož zelo majhne in drobne postave, je bil kakor nalašč prikladen za karikaturu in posmeh,« ugotavlja Anton Ocvirk.⁵⁵ Alešovec je v Brenclju za Schafferja uporabljal vzdevke »Schafferček«, »Šaferček«, »doktorček« in »Dolfi«.

Okrajni sodnik v Kostanjevici Jožef Podboj, »doma iz Ribnice, mož prave slovenske korenine, ki je postal kot uradnik vnet nemškutar in Dežmanov politični pristaš»,⁵⁶ je predstavljen na karikaturi »Podboj kostanjevški« v 3. in 4. št. iz 1873. Župan se klanja pred Podbojem: »Kako doleti mene čast, gospod Podboj?« Podboj, narisani s pretirano okroglim trebuhom in vilicami ter nožem v roki: »Kako? Me li poznate?« Župan pojasni Podboju: »Jaz prav za prav ne, toda ker moja piščeta tako beže in iščejo zakotja, si mislim, da ste Vi gospod Podboj. Sicer se pred nikomur ne skrivajo.«

Podbojevo karikaturu so ocenile Novice: »Da je kostanjeviškega gosp. Podboja podoba izvrstno naslikana, to je zasluga podobarja; al da ga župan, ki ga nikoli ni videl, kar brž spozná, to je pikantna iznajdba ‘Brenceljnova’, kakor je pikantno še marsikaj drugega v tem listu, kar sicer ni s podobami ilustrirano, a prav po natori posneto.»⁵⁷

Brencelj je pogosto smešil Podbojevo nagnjenje do perutnine in dobrega vina.⁵⁸ V 4. št. iz leta 1871 so »Trebenjčani« odgovarjali na Podbojevo prošnjo, da bi postal predstojnik njihovega okraja: »Z oziroma na to, da so tam, kjer ste Vi, vse piške, kapuni in pure v nevarnosti, – in da ni mogoče, da bi se ohranil mir med Vami in perutnino, – dalje da imamo rajši piške v trgu kakor Vas, se Vam naznanja, da se Vaša prošnja ne more uslišati. Ostanite tam, kjer ste, a mi obdržimo svoje piške in kapune.«⁵⁹ Šele tedaj, ko bi Podboj začel uradovati v slovenskem jeziku, bi mu Brencelj namesto tedenskih ene, dveh ali celo treh pišk in včasih kopuna dal »odpustek«, da bo smel jesti, kolikor se mu bo zahotelo.⁶⁰

⁵⁴ Novice, 1881/52.

⁵⁵ Po: Anton Ocvirk, opombe k: Janko Kersnik, Zbrano delo, Peta knjiga, Podlistki / Članki / Ocene / Dodatek, Ljubljana 1952, str. 489.

⁵⁶ Po: Anton Ocvirk, prav tam, str. 449–450.

⁵⁷ Novice, 1873/15.

⁵⁸ Po: Anton Ocvirk, opombe k: Janko Kersnik, Zbrano delo, Peta knjiga, Podlistki / Članki / Ocene / Dodatek, Ljubljana 1952, str. 450.

⁵⁹ Jakob Alešovec, »Gospodu Podboju«, Brenclj, 1871/4.

⁶⁰ Po: Jakob Alešovec, »Gospodu Podboju v Kostanjevici«, Brenclj, 1871/7.

Tudi liberelec Karl Wurzbach pl. Tannenberg (1809–1886), od leta 1866 kranjski deželni glavar in v letih 1871–1872 deželni predsednik, državni in deželni poslanec, je veljal za nemškutarja. Pozornost Brenclja si je nakopal s prepovedjo gorenjskega tabora leta 1871.

V 10. št. iz leta 1871 je bila objavljena karikatura »*Omer-Ali-Wurzbach pred naznanilom leškega tabora*«. Debeli Wurzbach računa in piše na tablo: »*Pri taboru je le dvojno mogoče: Ali se to, kar se obravnava, vjema z našimi principi, – tedaj so tabori nepotrebni; ali pa je našim principom nasprotno, toraj so nevarni. Tedaj – rak!*« Na karikaturi »*Deželni predsednik Wurzbach sprejema svoje prijatelje*« iz naslednje številke Wurzbach s »prokletimi grabljami« v roki nagovarja Nemce in nemčurje: »*In tako si bom prizadeval tudi dalje hoditi po isti poti, ktera me je dozdaj vodila vštric Vas. Vodilo pri vsakem početju, pri vsaki misli mi bo nam vsem sveta reč, ktera je vezilo naše zveze, namreč 'proklete grablje'. Hoch 'proklete grablje', hoch!*« Prisotni mu složno vzklikajo: »*Hoch, hoch, hoch, naš Wurzbach in njegove 'Proklete grablje'!*«

Alešovec je Wurzbacha za razliko od Dežmanovega »Koreljna I.« imenoval tudi »Korelj II.«, »*ker sta si sicer podobna kakor dvojčeka, da vaju bo svet razločil in vedel pri čem je, kajti po 'prokletih grabljah' bi vaju ne mogel nihče razločiti*«. ⁶¹ Alešovec se je posmehoval tudi iz Wurzbachovega plemstva, v 20. št. pa je zapisal, da je za Wurzbacha največja nesreča njegov slovenski rod. »*On sicer ne more zato, kajti on bi se bil gotovo raji na Pruskem kje, kakor na Kranjskem rodil. Nesreča pa je to rojstvo za njega zaradi tega, ker mož hoče biti Nemec, kar pa ni po rodu, toraj postane nemškutar. Nemškutar pa je vsak nesrečen, če je po rodu Slovenec*«. ⁶²

Nemškemu liberalcu in litijškemu okrajnemu glavarju Julijusu Fränzlu vitezu Vestenecku, graščaku v Mirni na Dolenjskem ter zetu deželnega predsednika Conrada, je bila posvečena slikanica »*Vestenekovega Franceljna življenje, dejanje in bodočnost*«, objavljena v zadnji št. za leto 1874, ki jo je narisal risar »Pražanski«.

Na karikaturi »*Fréncelj na konji*« v 1. št. v letu 1882 Vesteneck »*zmagovito po raztrganem časniku 'Tribüne' skače*«. ⁶³ Vesteneck: »*Tako! 'Tribüne' sem potolkel, naj mi pride zdaj le še kdo, mu bom žer dal!*« Poleg njega stoji »Pavliha« (personifikacija Brencljevega podlistka): »*He, he! Kako je pa bilo pri nas v Ljubljani? K nam pridi, če imaš korajžo*«. Vesteneck je namreč tožil odgovornega urednika časnika Tribüne, ki je objavil poročilo litijskega župana o tamkajšnjih ponočnih dogodkih (izgredu litijske nemške in nemškutarske družbe, ki je pijana na noči od 6. na 7. februar 1881 razbila okna okrajnemu komisarju Delkotu). Med udeleženci izgrede je bil tudi Vesteneck. Litijski župan je o izgredu uradno obvestil deželno vlado v Ljubljani in navedel imena pijanih razgrajčev. O izgredu je najprej razsojalo okrajno sodišče v Litiji, nato je bila zadeva delegirana okr. sodniji v Ljubljani. Vesteneck se je s pomočjo krivih prič izvlekel, češ da ni bil zraven, zaradi izgrede pa je bil vendarle prestavljen na Dunaj. 12. januarja 1882 je o zadevi razpravljajo porotno sodišče na Dunaju. ⁶⁴

Na karikaturi v 12. št. za leto 1879 Vesteneck nastopa skupaj z Dežmanom in sodnim svetnikom Franzom Kromerjem, ki je bil poleg Dežmana najodločnejši nemški govornik v kranjskem deželnem zboru. Trojica, »*ki se gre v mesta za poslance ponujat*«, ⁶⁵ naj bi bila posneta po prizoru iz Nestroyevega *Lumpacij-Vagabunda*, ki ga je Alešovec leta 1875 prevedel v slovenščino.

⁶¹ Jakob Alešovec, »Živio novi deželni predsednik«, Brenclj, 1871/11.

⁶² Jakob Alešovec, »Ubogi Wurzbach!«, Brenclj, 1871/20.

⁶³ Novice, 1882/5.

⁶⁴ Po: Lojze Logar, opombe k: Josip Jurčič, Zbrano delo, Enajsta knjiga, Politični članki 2. del / Pisma / Dodatek, Ljubljana 1984, str. 416.

⁶⁵ Novice, 1879/27.

V Blatni Vasi.

Na karikaturi »Avstrijska nebesa za Nemce« iz 14. št. Brenclja iz leta 1869 vratar sv. Peter pozdravlja Nemce. Med njimi lahko prepoznamo personifikacijo uradnega deželnega lista Laibacher Zeitung, narisano kot starko, personifikaciji Neue freie Presse in »Nemške kulture«, eden izmed Nemcev trobi laži. Sv. Peter prigovarja Nemcem: »*Le notri gospôda, vse je pripravljeno, da boste spodobno sprejeti.*« V naslednji številki je sledila karikatura »Pekel za Slovence«. Lucifer obljublja ubogim Slovincem: »*Pa Vas bom žvečil, prokleti Slovenci! Vaše meso mora biti jako trdo, ker so si nemčurji nad njem zobé polomili. Jaz si jih ne bom!*« Karikaturi bi pravzaprav bolj sodili v isto številko, saj je njun učinek stopnjevala primerjava med upodobljenima situacijama. Primerjava velja za enega temeljnih, pogosto uporabljenih principov v karikaturi.

Nekatere karikature so se zgledovale po motivih iz antične zgodovine in mitologije. Karikatura »Aleksander in Diogenes« v 20. št. Brenclja iz leta 1870 temelji na domnevnem srečanju Aleksandra Velikega in grškega filozofa Diogena iz Sinope (ok. 412–323 pr. n. št.), najpomembnejšega predstavnika kiniške šole (utelešal naj bi ideal avtarkije in skromnosti, domnevno naj bi prebival v sodu iz lončenine). »Potocki–Aleksander« (ministrski predsednik grof Alfred Potocki kot Aleksander Veliki) nagovarja »Slovenca–Diogenesa«: »*Ti si mi res všeč. Sprosi si kako milost.*« »Slovenec–Diogenes« sedi v sodu z napisom »Slov. dežele« in odgovarja: »*Dobro! Prosim te tedaj, stopil mi iz solnca.*« Na soncu lahko preberemo napis »Slovenija«. Slovenskemu Diogenesu z majhnim dežničkom dela senco Brenclj–Alešovec.

V 22. št. iz leta 1871 objavljeni karikaturi pod naslovom »Grof Beust kako zdaj rakom

žvižga in žabam gode« sta nastali kot dobesedni odslikavi dveh fraz (»žvižgati rakom« in »gosti žabam«) in na ta način sporočali, da je bilo Beustovo prizadevanje zaman.

V 23. št. Brenclja iz leta 1871 je bila objavljena karikatura »Pri volitvi«. »Kranjec« se mora – kot nekakšen Heraklej na razpotju – odločiti med »Slovenijo« in »Nemčurijo«: »Glej no, kako me zdaj obrajtajo! Včasih še ene ni, da bi se zame zmenila, zdaj se mi pa dve na enkrat ponujate. Obeh ne maram, ena mi je zadosti,« modruje Kranjec. »Nemčurija« ga poskuša pregovoriti: »Mene vzemi, Janez, jaz imam nemško kulturo in Dežmanovo maslo.« »Slovenija«: »Nič je ne poslušaj, Janez, raj vzemi mene, jaz sem domače dekle in poznam tvoje potrebe.« Kranjec ji ponuja roko: »Ti so moja, une ciganke ne maram. Jaz ostanem pri domačih.«

Na Brencljevih karikaturah nekajkrat nastopa tudi personifikacija Avstrije. Za karikaturu »Brenclj, ki Avstrijo od nekdaj nadleguje« iz 5. št. v letu 1870 je dunajski risar narisal 8 sličic Avstrije, ki se otepa Brenclja, vendar mora na koncu odnehati in pobegniti pred njim.

V komentarju karikature »Bolna Avstrija« iz 5. št. v 1871 sta omenjena slovenski razpoznavni znak oziroma simbol, lipa, in nemški simbol, hrast. Personifikacija Avstrije žalostno sedi na prestolu. »Sosednja Slovenka«: »Za božjo voljo, gospá, kaj ti krtova dežela tako diši, da si hočete vedno le napravljati hrastovi čaj? Nisi mar še spoznala, da ti po želodovi vodi prihaja vedno huje?« Bolna Avstrija: »Me že zopet nadleguješ s svojim lipovim čajem, kateri se mi zelò studi. Ta-le starka pozná vsako bolezen po lastni skušnji in zdravi vsacega s hrastovim čajem. Poglej, kako je ozdravila Francoze!« »Sosednja Slovenka«: »In tebe pri Sado-vi. Le poslušaj in ubogaj jo, ti kmalu ne bo več zdravnika.« Starka je »sosednja Nemka«: »Zdaj mi že vsako otroče v škodo zahaja. Verjemite mi, visoka gospá, hrastovi čaj je za Vas najboljši!«

Karikatura »Pogovor dveh gospodinj« v 2. št. Brenclja iz leta 1872 prikazuje personifikaciji Avstrije in Rusije pred kurnikom z napisom »Reichsrat«. »Kako to, da je v Tvojem kurnjaku na eni strani kuretina tako debela, na drugi pa tako 'kumerna'?«, vprašuje Rusija. Avstrija ji odgovarja: »Ne vem, kako je to! Saj dam na obe strani obilo piče. Prva stran se mi lepo redi, a druga vedno godrnja in se ne redi nikakor. Je že menda slabšega plemena.« Kurnik, ki predstavlja dunajski državni zbor, je namreč razdeljen v dve polovici. Prva je namenjena nemški perjadi, ki jo Avstrija pita z groši, druga polovica pa je dodeljena slovanskim kokošim in piščancem, ki ji je Avstrija namenila zgolj obljube. Pojasnilo Rusije je zato naslednje: »Menda se motiš! Vzrok bo piča sama. Daj obojim enako piče, boš videla, da Ti kuretina na drugi strani ne bo godrnjala, marveč se Ti redila, kakor na prvi strani. Dokler boš pitala nemško kuretino z 'groši', slovansko pa le z 'obljubami', ne bo bolje. Potlej sosedje lahko pravijo, da ne umeš vse kuretine dobro rediti.«

Na karikaturi »Pred Avstrijsko hišo« v 13. št. Brenclja iz 1871 si Slovenec začudeno beli glavo: »Čeh in Poljak neseta že vsak svojo besago polno čez ramo, le moja je še prazna. Kdaj bom pa jaz kaj dobil? Bom mar vselej na ta vrata zastonj trkal? Ali bom tudi jaz zdaj šel s prazno besago od tod?« Odgovarja mu »hišnik« – avstrijski ministrski predsednik med februarjem in oktobrom 1871 grof Karl Sigismund Hohenwart: »Hm, je že tako, jaz ne morem za to«. »Hlapca« (ministra dr. Carl Rechbauer in Julius Glaser) pristavlja: »Gospod, le nama izročite nadležnega berača, mu bova že pokazala, po čem je tukaj 'žmaht'«.

Na karikaturi »Pri obedu« iz 5. št. za leto 1872 predstavniki habsburških narodov sedijo pri skupni mizi. Personifikacijo Avstrije zanima, kaj počenjajo Slovani: »Kako to, da unile ne jedó? Jim je mar jed preslaba?«. Minister Galser ji pojasni: »Saj imajo vsega dosti! Poglejte, toliko jedí je na mizi, da se skoro šibi. – Zakaj ne jeste, Vi godrnjači? Poglejte, kako jedó Nemci!« Slovan pristavlja: »Nimamo žlice, gospod, ne moremo jesti.« Minister za pravosodje Julius Glaser odgovarja: »Bi pa potrkali z žlico ob mizo, da bi Vam jo prinesel.« Slovani: »Če

pa žlice nimamo.« Na drugem koncu mize Madžar nagovarja Nemca: »Poglej, Švab, tisti ljudi ne gredo k mizi; obrihtej si jih za póstrežbo, kóker sem si jaz óbrihtal Hérvata, teremte-te. Móra párirati. Kuš Hérvat.«

Prvi slovenski satirični list se je med Slovenci dobro prijel. Našel je bralce in naročnike, zato se je Jakob Alešovec odločil izdati posebno knjižico – zbornik satiričnih pesmi, smešnic in zgodb z naslovom »Brencelj v koledarjevi obleki«. Izšel naj bi januarja 1870, toda »za-voljo hudega mraza ta mesec še ni upal izfrčati, ker bi utegnil zmrzniti. Vendar mu je krojač obljubil, da mu bo naredil obleko brž ko brž in 'Brencelj' bo v stanu, ponosno izfrčati v koledarjevi obleki v prvi polovici februarja meseca, čeravno so mu rekli nemčurski sovražniki, da ne bodo še kmalu vstavili hudega mraza in izstopli snega.«⁶⁶ Konec leta 1870 naj bi sledila nova številka Brenclja v koledarjevi obleki za leto 1871.⁶⁷

Brencelj v koledarjevi obleki, ki ga je »spisal Jakob Aléšovc«, »natisnil J. Blaznik«, in »založil pisatelj«, obsega 80 strani. Njegova cena je bila 30 krajcarjev (za naročnike 25 krajcarjev). Predgovoru in pregledu dogodkov v letu 1869 (»1870. leto«) sledijo prispevki: »Zvezde«, »Vreme«, »Kmečki pregovori (Bauernregeln) / Spisal Korel Dežman«, pesmi »Dežman in letni časi«, »Kratek načrt konstitucionalno-liberaluške ustave«, »Blatnovaško ministerstvo«, »Pavliha na Dunaji«, »Lipica«, »Kaj se je gospodu ferboltarji na Dunaj zgodilo«, »Jurčkovke sanje«, »Rešpehtarjova kuharca«, »Domači pripomočki«, »Kratek slovar, sestavljen iz besed, ki se večkrat bero in čujejo«, »'Brenceljnovi' zverinjak«, »Zastavice«, »Smešnice«, »Prerokovanje za prihodnje leto« in »Brenceljnova« pesem. Alešovec je objavil tudi izbor 22 ilustracij in karikatur iz Brenclja. »Kar bogatin še za groš ne dobí, / Se men' po očetu v možganih rodi« je na naslovnem listu Brenclja v koledarjevi obleki zapisal Brencelj-Alešovec.

Kljub očitni priljubljenosti Brenclja se je Alešovec moral spopadati tudi s težavami. Med drugim mu mnogi naročniki niso redno plačevali naročnine. Naslednje vrstice so samo eno izmed rednih Alešovčevih opozoril, da Brencelj »ne živi toliko od zaostale, kolikor od plačane naročnine«.⁶⁸

»'Brencelj' je pričakoval, da mu bo zaostalo naročnino, ktero je že tolikokrat tirjal, vsaj sveti Miklavž prinesel. Ker je pa nastavljene čevlje zjutraj našel prazne in ker pri Slovencih ni 'Christkindelna', na katerega bi se mogel še zanašati, je primoran, tu javno izreči zadnjo besedo, namreč, da bo take kasne plačevalce, razen tistih, ki se osebno pozna, ali kateri so mu na dopise kaj odgovorili, že prihodnjič v listu imenoval in če to ne bo pomagalo, izročil sodnji, da mu ona pomaga do denarja, katerega je tako krvavo zaslužil. To se bo zgodilo še pred novim letom, ker ima 'Brencelj' sam pravdo kmalu po novem letu, vsled katere vtegne priti na Žabjek. Če ne gre z lepo, bo šlo pa z grdo, dasiravno 'Brencelj' svoje bralce strašno nerad pred sodnika tira, ker vé, da tam ni nič prida za tistega, kateri je tožen.«⁶⁹

Novice so zvesto spremljale izhajanje Brenclja in ga večkrat priporočale bralcem. Leta 1873 je bila v Novicah objavljena daljša ocena Brenclja, ki jo je napisal »znan slovenski pisatelj«. »Mi Slovenci smo dozdej humoristiko zanemarjali, ker nismo njene potrebe dosti cenili. Edini humoristični časnik, ki ga imamo, 'Brencelj', se od strani občinstva tako zanemarja, da mu žuga že pogin! Dobri humoristi so redko sejani: humorist mora za to rojen biti, kakor pesnik. In vrednik 'Brenceljnov' je rojen humorist, tega mu nihče ne more odrekati. Alešovčev šegavost, njegovi dovtipi niso posiljeni, kakor navadno dovtipi po nemških humorističnih časnikih, in ki jim Nemci pravijo 'lach-oder-ich-friss-dich-witze'; Alešovčeva

⁶⁶ Jakob Alešovec, »Naznanilo«, Brencelj, 1870/2.

⁶⁷ Po: Jakob Alešovec, »Bralcem!«, Brencelj, 1870/15.

⁶⁸ Jakob Alešovec, »'Brencelj' svojim«, Brencelj, 1873/9 in 10.

⁶⁹ Jakob Alešovec, »Zadnja beseda«, Brencelj, 1871/23.

šegavost je prirojena in narodna, to je tista jovialna šegavost, ki se je med našim narodom več najde ko drugodi; razun Dunaja morda v celi Avstriji primerno nikjer toliko.

Pa 'Brencelj' ima tudi svoje napake, in mislimo, da nam ne bo zameril, če ga nanje opozorimo. Prva je ta, da se ozira preveč na prosto ljudstvo; mogoče, da ima tam največjo podporo; pa nekaj prostora bi lahko odmeril tudi izobraženemu občinstvu, katero ni zadovoljno z domačim platnom, ampak zahteva bolj fino robo. V drugo pa naj se varuje strasti. Šegavost je vzvišena nad strastjo, nasprotno ima namen strasti tišiti in tolažiti, ona ima vzvišen stolec nad človeško družbo, od koder jo po svoje sodi. Humorist se ne sme mešati z mečem v roci med bojnike; ampak on stoji nad njimi, in strese za lase zdaj tega, zdaj onega, a nikdar prehudó, kajti to bi bila strast, in šegavost strasti ne sme poznati. Ravno ta vzvišenost nad strastjo zahteva od humorističnega lista tudi, da mora stati tako rekoč nad strankami, ne da bi ne smel biti enej stranki posebno vdan, pa ta simpatija do svoje stranke ga ne sme zapeljati k strastni pisavi, in tudi mu ne zabraniti polasati sem ter tja tudi može svoje stranké. V podobi šale se vsakemu lahko resnica pové, ki bi je v resni podobi ne mogel prenesti. Toraj popolnoma strankarsk humorističen list ne sme biti; saj tudi pravi humorist v družbi ne bo pikal vedno le enega, ampak svojim prijateljem in samemu sebi ne bo zaprinesel.

Če se je 'Brencelj' teh dveh napak včasih krivega storil, zato pa ne smemo prezreti prednosti, ki jih ima pred mnogimi časniki enake vrste. 'Rešpehtarjova kuharca' je tako dobro po naravi risana, da noben humorističen list bolj zvesto posnete ljudske tipe nima. 'Krišpin Krišpovič' sicer ni iz naroda vzeta figura, vendar se je s svojim mogočnim sarkazmom, s svojo mirno ironijo in s svojo naivno šegavostjo že davno vsem bralcem 'Brenceljna' priku-pil. Tudi politične situacije 'Brencelj' izvrstno razume in v lepih podobah in z dobrim humorjem razkaže. Z eno besedo, 'Brencelj' je v resnici humorističen list, in nikakor ne zasluži, da ga Slovenci zanemarjajo. Tega vendar ne smemo dopustiti, da bi naša humoristična literatura popolnoma zaspala!

Ne hodimo nazaj, ampak naprej!⁷⁰

Novice so se obrnile tudi na Alešovca z vprašanjem, zakaj se Brencelj zadnje čase izhaja neredno. Alešovec je povedal, da je krivca iskati pri naročnikih. »Teh mu sicer ne manjka, al naročnina mu le počasi kaplja. Veliko jih je, ki pravijo: 'Če bo le izhajal 'Brencelj', ga bom že plačal, naj se mi le pošilja.' Al to tukaj ne velja, marveč ravno narobe bi moralo biti: 'Če bomo plačali, bo 'Brencelj' že izhajal.' – Dandanašnji stanejo listi veliko denarja in hočejo najprej plačani biti. Misliti pa je, da gosp. Aléšovec, ki le ob svojem peresu živi, ne zasluži toliko, da bi mogel zakladati za list. Kakor mi je pravil, so mu naročniki dozdam za prejete že liste dolžni blizo 3000 gold.!! Ko bi mu vsaj polovica tega zneska, ki mu po vsi pravici gre, brž došla, bi nemudoma izdal vse zaostale številke in potem bi, ako bi naročniki, kar je pri časnikih brez izjeme navada, naprej pošiljali naročnino, lahko redno izhajal, kakor je izhajal prejšnja leta. Če pa on za stroške za papir, tisk, podobe itd. ne dobi denarja, kje ga bo jemal, da bi naročnikom vstrežal, ki hočejo list vse leto in še dalje na upanje prejemati! Preteklo leto je prejel čez 200 gold. manj, nego je on izdal za stroške lista. Tedaj vse delo zastonj, pa še denarna zguba! Mislimo, da je to pojasnilo dovolj! Podpirajmo tedaj ta edini, zares humoristični slovenski list, kajti če nam zaspi, smo krivi edino mi, ne pa g. Aléšovec, ki ga bo gotovo z veseljem vredoval in izdajal, dokler bo mogoče, tega smo prepričani.«⁷¹

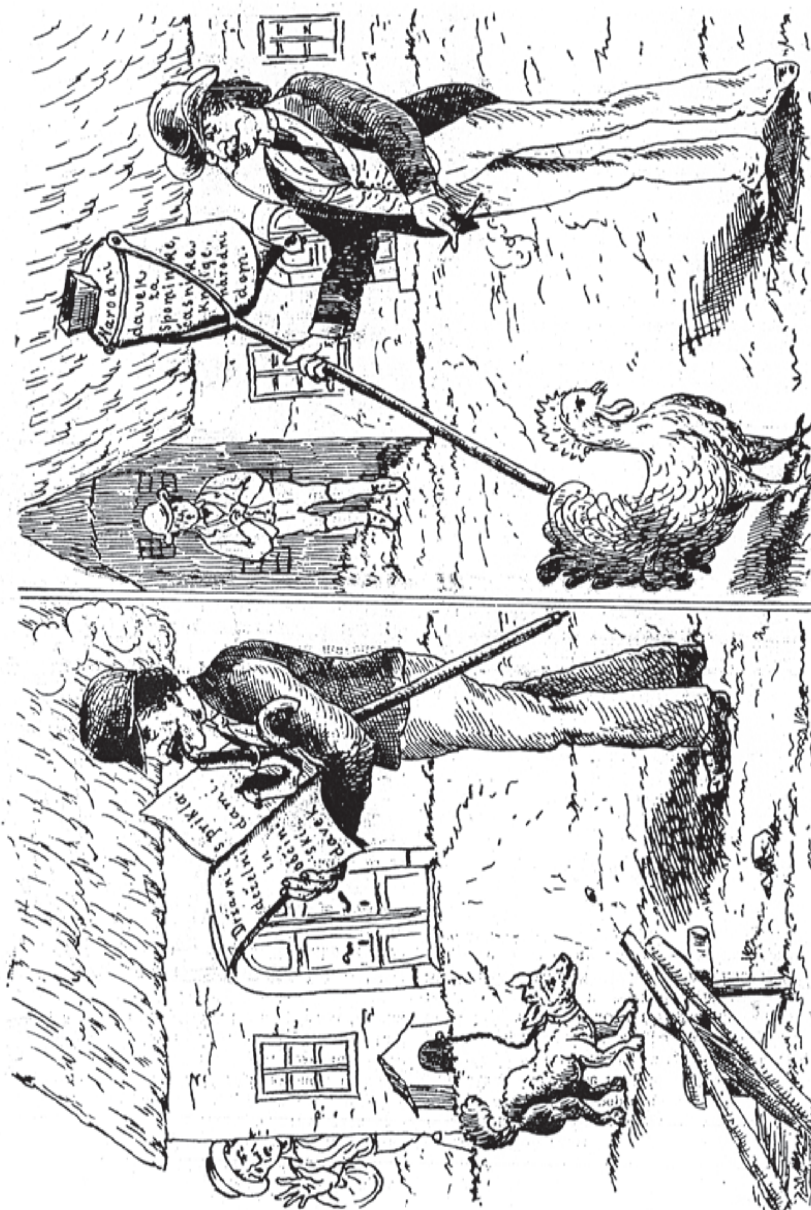
Leta 1875 so naročniki Alešovcu dolgovali že precejšen znesek. Alešovec je v Novicah objavil »odprto pismo«, namenjeno naročnikom Brencelja. V njem je obzirno pojasnil, da so med razlogi nerednega izhajanja Brencelja tudi pogoste konfiskacije.⁷²

⁷⁰ »Brencelj«, Novice, 1873/13.

⁷¹ Po: »Dostavek vredništva«, Novice, 1873/13.

⁷² Po: »Odprto pismo 'Brenceljinovim' naročnikom!«, Novice, 1875/51.

Srečen Slovenec.

Pri zadnjih vratih. „Joj joj, tukaj me pa čaka že drug s svojo puščico. Kako li bom šel zdaj v hišo ali ven!“

Pri sprednjih vratih. „Skozi sprednja vrata ne bom šel v hišo, ker me tam čaka davkar; grem rajše skozi zadnja.“

Na novem naslovnem zaglavju Brenclja v lažnjivi obleki za leto 1871 Brenclj-Alešovec – podobno kot Pavliha pri Levstikovem satiričnem listu – skozi zgornji del začetnice lista opazuje nemčurje. Nemčurji, opremljeni z nemškutarskimi cilindri in grabljami, kar jih ne-sejo noge bežijo pred brenclji. Tudi na začetku leta 1872 se je Brenclj pojavil z novo naslovnico. Brenclj-Alešovec iz ogromnega peresa piha majhne brenclje, s katerimi je izpisan naslov lista. Tudi tokrat se nemškutarji umikajo pred brenclji. Brenclj-Alešovec gleda skozi zgornji del črke B, v njenem spodnjem delu gnezdi čuk Dežman, ki v krempljih drži grablje. Avtor naslovnice je eden najboljših dunajskih karikaturistov, ki so sodelovali z Brencljem.

Podobno osebo s sovinitim telesom in človeško glavo srečamo tudi na naslovnici humorističnega lista Ulk, ki je začel izhajati v Berlinu kot priloga Berliner Tagblatta ravno leta 1872.

Kvaliteta Brencljevih karikatur je po VI. letniku začela nazadovati, saj je Alešovec prenehal z naročanjem karikatur na Dunaju in si raje poiskal domačega sodelavca. Skromnejša postane tudi naslovnica. Zaradi nezvestih naročnikov je bilo v en list vedno bolj pogosto združenih po več številkih. Alešovec jih je imenoval »dvojčki« ali »trojčki«.

Karikaturo *»Zakaj je tema pri nas«* v št. 10/11/12 iz 1874 je narisal »Pražanski«. Izbira psevdonima je podobno kot pri »Kranjskem«, sodelavcu tržaškega satiričnega lista Juri s pušo, govorila o karikaturistovi slovenski oziroma slovanski zavednosti. Karikatura prikazuje zemljevid Slovenije, ki ga zakriva nemčur, trdno zasidran v slovenskih mestih. Okrog njega je »Pražanski« narisal zlovešče nemčurske netopirje z drobnimi cilindri in grabljami. V Sloveniji vlada mrak, toda sosednjo Hrvaško je razsvetlila luč, ki sije v Zagrebu, kajti tu so leta 1874 ustanovili hrvatsko vseučilišče. Brenclj-Alešovec: *»Ali ne vidiš oblaka, k se vedno vriva med Slovenijo in ono luč? Dokler je ta oblak nazaj ne umakne in onile netopirji ne zginejo iz obnebjja, tako dolgo Slovencem ta luč ne bo zasvetila.«*

*»'Brenclj' še ni zaspal ali zamrznil, kakor nekateri mislijo, te dni se bo zopet prikazal več številkih debel. To priobčiti nas prosi njegov vrednik s pristavkom, da se list zakasnuje, ker je on preobložen z delom. Ob novem letu bo list zopet v pravi kolovoz spravil. Do tje prosi potrpljenja.«*⁷³ Kljub podobnim spodbudnim naznanilom je Alešovec moral na začetku leta 1875 začasno prenehati z izdajanjem Brenclja. Leta 1877 je Brenclj začel ponovno izhajati. *»Posamezne številke se dobivajo, če jih kaj ostane, po 15 kr. v administraciji Ključaničarske ulice (pod mestnim trgom) št. 3. v II. nadstropji.«*; *»Izhaja po dvakrat na mesec ali 24 krat na leto v Ljubljani, kedar ga prebere in ne konfiscira policija.«*; *»Kdor ga bere in ga ni kupil, se bo, ako se zasači, ostro kaznoval.«*

*»'Brenclj', priljubljeni, dolgo že pogrešani in težko pričakovani burkež, bo z jutrišnjim dnevom zopet začel izhajati po dvakrat na mesec v svoji stari 'lažnjivi' obleki in šaljivimi podobami. Cena mu ostane stara, namreč po 3 gold. za celo leto, po 1 gold. 50 kr. za pol leta in po 80 kr. za četrt leta. Le brž naj si ga naroči vsak, ker druga številka pride brž za prvo in se bo pošiljal le tistim, ki ga bodo naprej plačali. Priporočati ga nam ni treba, ker je že tako dobro znan po vsem slovenskem svetu«, so zapisale Novice.*⁷⁴

Alešovec je v Brenclju tedaj veliko pozornost namenil dogodkom na Balkanu.⁷⁵ Tudi tokrat je naročil novo naslovno vinjeto. Na njej je upodobljen urednik Brenclj-Alešovec, ki v rokah drži zastavo z napisom lista, okrog katere se spreletavajo brenclji. Vabilo za naročanje Brenclja je bilo opremljeno s podobo Brenclja-Alešovca, ki ima v eni roki cylinder in v drugi grablje, na katere je pritrjen nabiralnik.

Od leta 1877 dalje je večina karikatur – *»velikih podob«*, *»lepih, času primernih in drastičnih podob«*⁷⁶ – z izjemo naslovnih vinjet in vinjet, ki so spremljale Brencljeve podlistke, delo Franca (Frančiška) Zorca (1854–1930). Zorec je karikature, ki so bile običajno celostranske in včasih celo dvostranske, podpisoval z monogramom »FZ« ali imenom »Franjo«. Alešovec je Zorca spoznal, ko je ta v Ljubljani študiral bogoslovje.⁷⁷ Na karikaturah se pojavi nekaj novih motivov, kar bi lahko govorilo o avtorskem deležu novega karikaturista.

⁷³ Novice, 1874/41.

⁷⁴ Novice, 1877/30.

⁷⁵ Več o Brencljevih karikaturah na balkansko tematiko: Damir Globočnik, »Čujte Slovenci! Čujte Slovani! Nad Balkanom se dani!«, Zgodovina za vse, 2000/2, str. 31–50.

⁷⁶ Jakob Alešovec, (brez naslova), Brenclj, 1877/9–10.

⁷⁷ Za biografske podatke o Francu Zorcu glej: »'Brenclj' in njegov glavni ilustrator«, Slovenec, 1930/35, Ilustrirani Slovenec, 1930/8, Koledar družbe sv. Mohorja, Celje, 1931, str. 109, in Jože Munda, »Zorec Franc«, Slovenski biografski leksikon, 15. zvezek, Ljubljana 1991, str. 851–852.

»Srečen Slovenec« se na Zorčevi istoimenski karikaturi iz 7. št. v letu 1883 poskuša izmuzniti davkarju, ki je prišel po »državni, deželni in občinski davek s prikladami«. »Skozi sprednja vrata ne bom šel v hišo, ker me tam čaka davkar; grem rajše skozi zadnja,« razmišlja Slovenec. Pri zadnjih vratih za Slovencem oprezuje narodnjak s puščico, namenjeno za zbiranje »narodnega davka za spominke, časnike, knjige in narodni dom«. Slovenec: »'Joj, joj, tukaj me pa čaka že drug s svojo puščico. Kako li bom šel zdaj v hišo ali ven!'«

Na karikaturi »Le mir!« v 2. št. Brenclja iz leta 1884 je davčni eksekutor obiskal slovenskega davkoplačevalca, ki s takšnim obiskom ni zadovoljen: »Kaj mi vedno trkaš na vrata in mi ne daš miru? Ali ne veš, da tvoj najvišji gospodar, minister Taaffe, hoče imeti med vsemi narodi mir?« Slovenski davkoplačevalec davčnemu eksekutorju vrača plačilni nalog in z roko kaže proti soncu, v katerega je karikaturist Zorec narisal obraz ministrskega predsednika Taaffeja.

Zorec in Alešovec sta se pri snovanju karikatur večkrat oprla na pomen raznih praznikov in ljudskih običajev. V 5. št. iz leta 1880 je bila objavljena Zorčeva karikatura »Binkošti Slovencev« (binkošti: praznik, petdeseti dan po veliki noči). Pavliha, ki s prstom kaže na srednjo šolo in »pripravnico«, razlaga Brenclju-Alešovcu: »V onile dve hiši je zdaj prišel slovenski jezik.« Mladi Brenclj s torbico, obešeno preko rame, hiti v šolo, Brenclj-Alešovec razglablja: »Dá, hvala Bogu in našim poslancem. Da bi le še v onole temno hišo prišel!« V sonce je Zorec znova postavil Taaffejev portret, sončni žarki prinašajo »slovenski jezik« v šole, gost oblak jim preprečuje, da bi dosegli stavbo »uradnije«.

Karikatura »Po Miklavževem večeru« v 13. oziroma 22. št. Brenclja iz 1884 prikazuje parklja, naučnega ministra in nekdanjega kranjskega deželnega predsednika Siegmunda Conradta pl. Eybesfelda, in Miklavža – Taaffeja s knjigo »Obljub Slovencev« v roki, ki je Slovence pustil zvrhan koš praznih fig. Skozi okno se jima bliža Brenclj-Alešovec s šibami v rokah: »No, saj sem vedel, da za naše otroke tudi letos ne bo nič drugega ko fige in palice. Tak Miklavž ali pa nič!«

Na Zorčevi karikaturi »Sv. Miklavž, kakoršnega so Slovenci pričakovali« iz 21. in 22. št. v letu 1879 parkelj odnaša nemškega liberalca dr. Karla von Stremayra, predsednika avstrijske vlade od februarja do avgusta 1879, med leti 1870 in 1879 tudi naučnega ministra. Miklavž prinaša Hohenwartha in Taaffeja, ki so se ju drobni Slovenci razveselili. Miklavž: »Ker ste tako pridno molili, otroci, sem vam pa prinesel razen Taaffeja še Hohenwarta za ministra.« S potekom dogodkov je zadovoljna tudi personifikacija Avstrije.

Z nastopom konservativne vlade grofa Eduarda Taaffeja avgusta 1879 so se slovenski poslanci, ki so se priključili Hohenwartovemu klubu državnopravne stranke (Reichspartei), znašli med vladno večino. Taaffe si je izbral geslo: »red v državnem gospodarstvu, mir med avstrijskimi narodi«. Njegova vlada je temeljila na podpori komajda zadostne protiliberalne koalicije v državnem zboru, ki je bila sestavljena iz nemških konservativcev in večine slovanskih poslancev. Slovenci, ki marsikdaj niso bili zadovoljni s Taaffejem, so pogosto razmišljali, da bi zapustili tabor vladne večine, a tega si niso upali, saj so se bali, da bi s tem porušili krhko ravnotežje sil in bi nemška liberalna ustavoverna stranka, ki je še vedno imela veliko moč, lahko prišla na oblast in bi se ponovil prejšnji pritisk.

Program Zedinjene Slovenije je nadomestila politika »drobtinčarstva« (poimenovana po »drobtincah«, ki so jih slovenski poslanci pobirali v dunajskem parlamentu). Trajala je do konca Taaffejevega vladanja leta 1893 in je bila ne glede na takratno splošno prepričanje o njeni zgrešenosti v marsičem koristna. Slovenskim zahtevam po enakopravnosti je vlada odgovarjala s to ali ono drobtinico, vendar pa se je teh nabral kar velik kup (uvredba slovenščine v sodnije, srednje šole, volilna zakonodaja...). Položaj Slovencev se je v nekaj letih močno popravil. Deželni predsednik med leti 1880 in 1892 je bil Slovenec Andrej Winkler (1825–

1916), po prepričanju zmeren liberalec in pristaš Taaffejeve politike. Ni se vključeval v delovanje slovenskega političnega tabora, sledil je vladnim smernicam in zaradi nemške večine v kranjskem deželnem zboru, ljubljanskem občinskem svetu idr. ubiral previdna pota, zato so mu Slovenci očitali nacionalno mlačnost, Nemci pa so ga sovražili, saj je s svojim taktičnim delovanjem marsikaj storil za Slovence. Dosegel je na primer premestitev nekaterih nemških uradnikov. Vlada je priznala Kranjsko za deželo s slovensko večino in nehala finančno podpirati nemško stranko. Dnevnik Laibacher Tagblatt je zato nasledil skromnejši tednik Laibacher Wochenblatt, ki se je tiskal v Gradcu. Mnogi so nemško stranko zapuščali in se pridružili slovenski, večalo se je število slovenskih uradnikov in krepila narodna samozavest, ki ji je sledil gospodarski in kulturni napredek. Leta 1883 so Slovenci znova dosegli večino v kranjskem deželnem zboru. Nemška stranka je na Kranjskem postopoma opustila političen boj, udeleževala se je samo še nekaterih volitev, ohranila pa si je vpliv v gospodarstvu in šolstvu ter večino v veleposestniški kuriji in kočevskem volilnem okraju. Na Štajerskem in Koroškem se nemški vpliv ni zmanjšal.⁷⁸

Na Zorčevi karikaturi »O cesarjevi svečanosti v Ljubljani« iz 8. št. iz leta 1879 »Krišpin Krišpovič« sprašuje Brenclja-Alešovca: »Česa iščeš z lučjo podnevi?«, slovenski Diogen mu odgovarja: »Nemcev!« Komentar se je nanašal na slovestnosti, na katerih se je slišala predvsem slovenska beseda.

Ljubljana je tedaj praznovala cesarjevo srebrno poroko. »Če je uni teden veljal slavljenju srebrne poroke Nju veličanstev, veljá sedanji teden popisom onih slovesnosti tako, da celó največji dunajski časniki ne zmorejo vseh. In tudi Slovenci po vseh okrajinah razodeli so po svoji najboljši mōči znova pri tej priliki prirojeno jim udanost do svojega vladarja. Če se je tujec preteklo sredo zvečer sprehajal po Ljubljani, ko so se velike gromade mestjanov po razsvitljenih ulicah valile proti stanovanji gosp. deželnega predsednika, in je medpotoma slišal gromovite in samo gromovite živio–klice, prepričan je bil, da je Ljubljana slovenska, in ko je na turjaškem trgu poslušal v našem zadnjem listu načrtano petje slovenski in samo slovensko, ni dvomil več, da je na zemlji slovenski.«⁷⁹

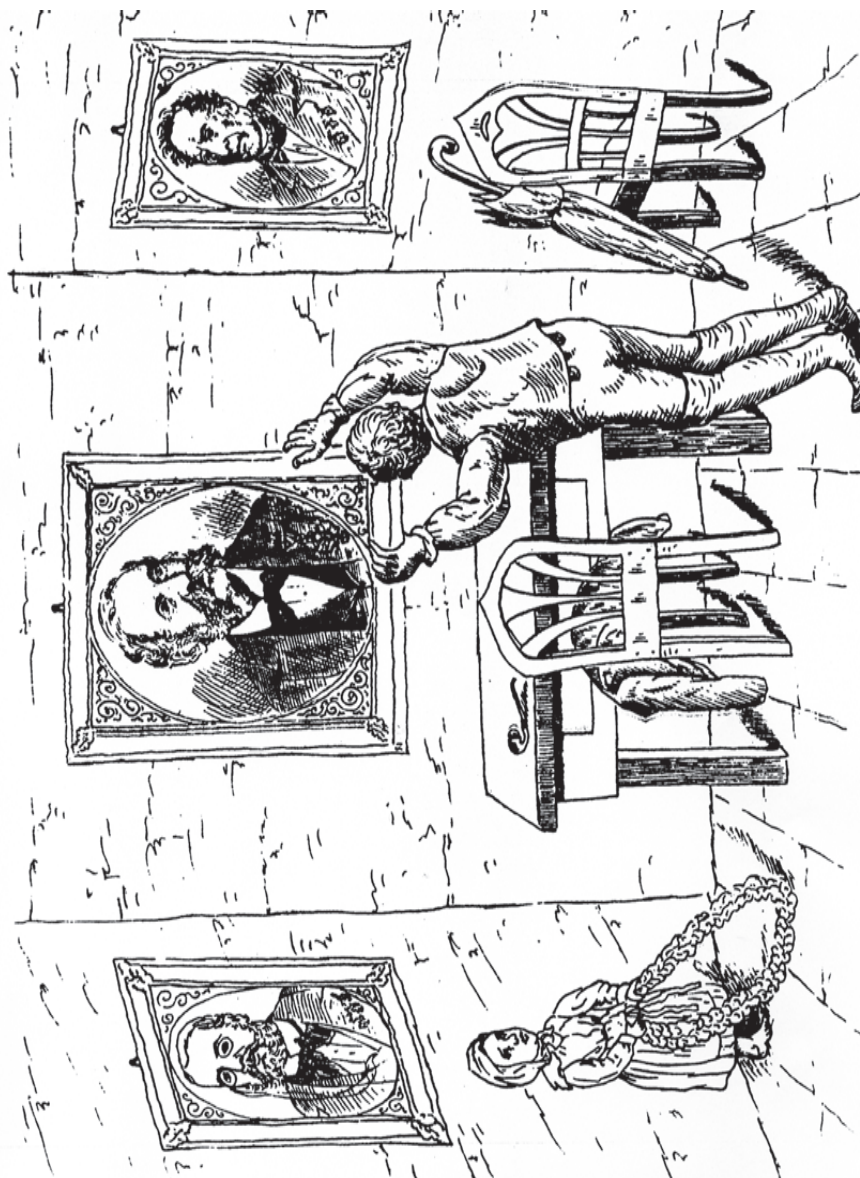
Leta 1883 je cesar podelil Winklerju »red železne krone druge vrste« in ga povzdignil v baronski stan. Na Zorčevi karikaturi »Po odlikovanji kranjskega deželnega predsednika gosp. Andreja Winklerja« iz 4. št. v letu 1883 je Pavliha pravkar obesil Winklerjev portret poleg portretov Bleiweisa in Coste. Pavliha: »Sem pa zopet enega obesil na steno med narodne plemenitaše. To je res prav, da bom imel kaj pokazati, če pride kak tujec k meni. Da bi nam le še dolgo ostal!«

Sedemdesetletnico dr. Janeza Bleiweisa je Brenclj počastil tudi z dvostransko Zorčevo karikatur »Slavni dan 19. novembra 1878«, objavljeno v 21. št. iz leta 1878. Bleiweisa z lovorjevim vencem kronata personifikaciji »Novic« in »Kmetijske družbe«, priklanjajo se mu personifikacije tedanjih Brencljevih podlistkov »Pavliha«, »Rešpehtarjova kuharica« (v namerno pokvarjeni slovenščini je govorila o raznih ljubljanskih čenčah in dogodkih) in »Krišpin Krišpovič« (tudi ta je uporabljal pretiran, popačen jezik). Pokojna prvaka dr. Lovro Toman in dr. Etbin Henrik Costa mu »z Olimpa« (prav tako naslov podlistka) pošiljata častno diplomo. Bleiweis je prikazan v napoleonski drži, v eni roki drži Novice. Ob njem stoji Brenclj – Alešovec, ki mu ponuja zadnjo številko svojega lista. V drevesni duplini se skriva »nemški čuk«, slovenski odpadnik Karel Dežman s »prokletimi grabljami« v krempljih.

⁷⁸ Po: Ferdo Gestrin & Vasilij Melik, »Doba slogaštva in drobtinčarstva v vladnem taboru / Taaffejeva vlada in položaj Slovencev«, Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1979, str. 510–511.

⁷⁹ »Iz Ljubljane«, Novice, 1879/18.

Po odlikovanji ikranjskega deželnega predsednika
gosp. Andreja Winklerja.

»*Brencelj*' št. 21 je prišel danes na čast dr. Bleiweisu v posebno praznični obleki na svitlo«, so zapisale Novice.⁸⁰

V 5. št. iz leta 1881 je Brencelj objavil pesem »Dr. Janezu Bleiweisu o njegovem poslavljenju z davno zasluženim redom«. Ob Bleiweisovi smrti je Franc Zorec narisal karikaturu »*Dr. Janez Bleiweis gre v Olimp*« (1881/11). Brencelj je objavil tudi poziv odbora za postavitve Bleiweisovega spomenika.

⁸⁰ Novice, 1878/47.

Alešovec je deloval v okvirih Bleiweisovega političnega tabora. V Brencelju je najprej napadal predvsem najhujše narodne sovražnike: nemškutarje in nemški liberalizem, toda že kmalu so se mu nehali smiliti tudi mladoslovenski politiki, Zarnik, Vošnjak idr., ki so ubrali drugačno politično pot kot Bleiweisovi prvaki. Na začetku sedemdesetih let, ko so mladoslovinci v Ljubljani ustanovili Narodno tiskarno in iz Maribora vanjo preselili svoj časnik Slovenski narod (1868–1945), se je polotil tudi njih, zato ga je morala namesto Narodne tiskarne odslej tiskati tiskarna Blaznikovih dedičev. Od leta 1873 je Alešovec sodeloval tudi s katoliškim listom Slovenec, ki ga je vodil katoliški politik, kanonik Karel Klun (1841–1896).

Do odkritega spora med staroslovinci in mladoslovinci je prišlo na občnem zboru Slovenske Matice leta 1872. V 20. št. iz istega leta je Brencelj objavil karikaturu »*Volitve slov. Matice*«. Duh dr. Lovra Tomana (1827–1880) in »Matica« (personifikacija Slovenske Matice) komentirata spopad med mladoslovinci, ki bojvito vihtijo zastavo Slovenskega naroda (ta je leta 1869 objavljala reklame za Brencelja)⁸¹ in staroslovinci, ki branijo svoje pozicije, zbrani pod zastavo Novic. »Matica« tarna: »*Moj Bog, kaj bo to? Jaz sem jih zbrala pod svojim krilom, da bi zložno pisali za narod. Zdaj so pa obrnili svoje peresa drug proti drugemu. In kako se dajejo!*« Poleg »Matice« stoji »Duh dr. Tomana«, ki jo tolaži: »*Ne bojte se gospa! Dokler se le črnilo prelija, boj ni nevaren. Sicer pa bo zmaga slovenska, naj bo tih ali unih.*« »Brencelj-Alešovec«: »*Jaz nič ne rečem!*«

Na karikaturi »*Pred narodnim hlevom*« v 7/8. št. iz leta 1873, ko je na državnozborskih volitvah prišlo do ločenega nastopa mladoslovencev in staroslovencev, dr. Valentin Zarnik (1837–1888) naroča psu čuvaju »Slovenskemu narodu«, naj popazi na hlev »Banko Slovenija«: »*'Karo', jaz grem zdaj malo v hlev, da pomolzem krave; ti pa ta čas tu stoj in če bi se kdo bližal in mi hotel braniti ali me motiti pri opravi, pokaži mu zobé. Kos kruha ti je gotov. Le čuj, 'Karo'!*« V ozadju prizora molzno kravo »banko Slovenija« (leta 1871 ustanovljena slovenska zavarovalna banka Slovenija, ki je sprva dobro uspevala, ker so njeni voditelji mislili samo na svoje koristi, je propadla 1874) na skrivaj molze mladoslovenec, glavni ravnatelj banke in pobudnik njene ustanovitve pl. Treuenstein: »*Meni ni treba, da bi se prikupoval psu. Saj straži mojega pajdaša, toraj tudi do mene ne bo nikogar pustil. Jaz bom kar na tihem molzel.*« Karikatura je mladoslovecem šla v nos. Novice so zapisale: »*Zadnji 'Brencelj' je bil konfisciran, pa ne po državni policiji, ampak, kakor se govori – po policiji dr. Zarnikovi – zaradi ilustracije na zadnji strani. Po vseh kavarnah in gostilnicah, kjer sta se pokazala znani Zarnikov 'leibhusar' in 'pandur', je 'Brencelj' zginil: v čitalnici so nevidno odleteli celó trije listi. Živelo svobodoljubje Zarnikovcev!*«⁸²

Brenceljeve satirične bodice so bile pogosto naperjene zoper mladoslovenski časnik Slovenski narod. Dr. Josip Vošnjak (1834–1911) na karikaturi »*Nov misijonar*« v št. 11/12 pred vrati Narodne tiskarne naroča novorojenemu sinu »Tedniku«, naj gre kot njegov starejši brat »Narod«: »*med vse (slovenske) narode, posebno med kmetiško ljudstvo – in jih uči spoznavati dobrote moje nove vere, svobode in napredka, da se odpovedo sužnosti, v katero jih je zakovala črna duhovščina.*« Sinček »Tednik«: »*Jaz se bojim, da bi ne bil povsod tepen in zapodén, ker ste me tako oblekli, da sem unemule, svojemu starejemu bratu, preveč podoben. Bodo prekmalu spoznali, čegave krvi da sem.*« Brat »Narod«: »*Ej, prokleto, le po farjih in 'starih'! Če sem bil prav že večkrat tepén, saj se klatim po svetu na tuje stroške; lahko nagajam in dražim, dokler imajo mati 'Slov. tiskarna' še kaj v žepu. Le dajmo se, pri moji duši!*«

V št. 13/14 je bila vodilnima mladoslovenskima politikoma Vošnjaku in Zarniku posvečena »*Jako zabavljiva povest, v kateri vse po vrsti gre in vsak svoje dobi, ki pa se vendarle smešno*

⁸¹ Slovenski narod, 1869/2, 55 in 63.

⁸² »Konfiskacije«, Novice, 1873/25.

konča« z naslovom »Zarnik, Vošnjak pa še nekdo!«. Slikanica je opremljena s 15 karikaturami. Zarnik se je po volitvah leta 1873 znašel brez stolčka, kar mu je prerokoval že Levstik, zato je bila v št. 17/18 objavljena karikatura »Po volitvah«, ki je bila v marsičem sorodna za Levstikovega Pavliho usodni Zarnikovi karikaturi. Zarnik znova sedi na tleh med praznima stoloma: »Prokleta žajfa! Toliko stolov je krog mene, da bi skoro ne mogel sesti na tla. Pa sem vendar sedel. O, o, jaz Vam bom že dal, jaz, kajti jaz sem – jaz. Le čakaj, dr. Costa, vsa Kravja dolina se bo tresla, kadar jaz zopet na noge stopim.« Dr. Vošnjak je bil v isti številki prikazan na karikaturi, na kateri ga nemškutarji s pomočjo Dežmanovih grabelj poskušajo zvleči v državni zbor. Vošnjak: »Na grabljah, vilah ali vrvi, meni je vse eno, da me le gori v državni zbor spravite. No, mladiči, le prizdigujte!«

V št. 22, 23 in 24 iz leta 1873 je bila objavljena karikatura »Kako smo se Slovenci 'guncali' (Spominj na zadnje volitve)«, ki prikazuje gugalnico z dr. Janezom Bleiweisom in dr. Etbinom Henrikom Costo na eni strani in dr. Zarnikom in dr. Vošnjakom na drugi strani. Na prvi sličici so bili Slovenci še »zedinjeni« – »Deska se ni ganila, naj je v sredi sedeči nemškutar si prizadeval še toliko, da bi jo nagnil na stran in tako vrgel tega ali onega na tla. Takrat smo bili trdni in se lahko zverali po deski, kolikor nam ljubo.« Vendar pa to Zarniku, »ki se na vso moč rad 'gunca'«, in Vošnjaku ni bilo po volji. »Hoteča biti težja, naložita si težo, prvi vzame pod pazduho kanon ('Slov. Narod'), drugi v naročje svoj boben. Tako se deska nagne in v sredi sedeči nemškutar se radovoljno smeje.« Da ne bi staroslovenci obviseli v zraku, so obtežili gugalnico z zaslugami in jeklenim peresom. »Vsak si z vso močjo prizadeva, da bi ne zletel v 'luft'. Nemškutar pa sedi v sredi mirno in se opira na svoje grablje.« Gugalnica se naposled prelomi. Na njej ostane samo nemškutar Dežman, ki se posmehuje Slovincem. »Na! Zdaj smo pa na tleh! Deska preobložena se zlomi in vse, zasluge, boben, kanon in pero z lastniki vred je na tleh. Nemškutar pa se je vjel na 'štango', ki je desko držala in se smeje. Njemu se ni nič zgodilo, on je prišel na konja.«

Na karikaturi »'Narod' je hud« v 14. št. iz 1874 pes Narod laja na staroslovence in duhovnika. Mladega »Brenceljčka« skrbi: »Ali jima bo kaj naredil?« Brencelj: »O ne, nič! Ima že vse skrhane zobe, ne more popadati.«

Mladoslavenci svojega humorističnega lista do začetka osemdesetih let niso imeli, zato so Aleševca napadali v Slovenskem narodu. Slovenski narod ga je npr. imenoval celo »narodna žaba«, ⁸³ »ničeva kreature, to človeče, bolj rekoč: ta pavijan«, ⁸⁴ »malo človeče, ne, bog obvaruj, ne človeče – ampak 'troglodit'; in ta se uklanja na vse strani, nosi stole in odpira vrata in, kadar mu kdo na kremple stopi, se ponižno in smehljaje zahvali.« ⁸⁵

Alešovec je zvesto sledil »prvaškim« političnim smernicam. Brencelj je napadal domače nasprotnike Bleiweisovega kroga – »Zarnikovce in Vošnjakovce«, glede na to, kako se je obračal političen veter (sloga med staro– in mladoslavenci je bila sklenjena sredi sedemdesetih let, po mladoslavenskih neuspehih na volitvah), pa so jim občasno tudi prizanašal. Leta 1874 je npr. zapisal: »...ker so se 'Mlado-' in 'Staroslovenci' zedinili, se je zedinil tudi 'Brencelj' in bo odslej pikal le nemčursko, lahonsko in drugo tujo zalego, toraj se tudi tisti, ki so v domači vojski odpadli od njega in šli pod drugo zastavo, zopet z mirno vestjo smejo vrniti k njemu...« ⁸⁶

Kot urednik Brencelja in Slovenčev sourednik se je Alešovec leta 1880 s takratnim urednikom Slovenskega naroda Josipom Jurčičem zapletel v spor, ki nam lahko odkrije marsikateri zanimiv podatek iz zgodovine slovenskega časnikarstva. Oba časnikarja sta bila sošolca

⁸³ Po: Slovenski narod, 1873/106.

⁸⁴ Slovenski narod, 1874/94

⁸⁵ Po: Janko Kersnik, »Nedeljsko pismo«, Slovenski narod, 1875/289.

⁸⁶ Jakob Alešovec, (brez naslova), Brencelj, 1874/13, 14 in 15.

v V. razredu ljubljanskega alojzijevejšča. Jurčič je bil med sodelavci dijaškega lista Torbica, ki so ga slovenski dijaki ustanovili kot odgovor na Alešovčev nemški rokopisni listič Die Schwalbe.

Spor med Slovincem in Slovenskim narodom (od konca sedemdesetih let so pri obeh časnikih resno razmišljali tudi o združitvi v en časnik) se je poglobil, ko si je drznil lažnjivi, »surovo robati« Alešovec v Brencelju osebno napadati enega vodilnih mladoslovenskih politikov dr. Josipa Vošnjaka in se vtikati v njegovo zasebno življenje. Najhujši Alešovčev očitek Vošnjaku, objavljen v Brencelju, se je glasil, da se je ta oženil zaradi državnega poslanstva in priženil lastne otroke.⁸⁷

Časnikarski poklic v 19. stoletju ni bil cenjen. Alešovec, ki je kot urednik satiričnega lista med slovenskimi časnikarji zasedal najnižje mesto, se je drznil polotiti uglednega politika in zdravnika dr. Vošnjaka. Jurčičeva in mladoslovenska jeza se je zlila v dolg, v dveh delih objavljen članek z naslovom »Zoper slovensko revolver žurnalistiko Brencelj-Alešovčev«.

Jurčič poudarja, da je Alešovec poslovenil ameriško »revolver-žurnalistiko« (kot primer navaja nastop zoper politično delovanje ameriškega pisatelja Marka Twaina) in spridenost ter ju s pridom izrablja v Brencelju in Slovincu. »*Brencelj-Alešev* v '*Brencelji*' in '*Slovinci*' nespodobneje in suroveje napada slovenske ljudi, nego so jih kedaj nemškutarski listi. V familijarno življenje, v reči, ki jih vsak človek ima mej štirimi stenami in za sebe, ne za javnost, nam niti nemški in nemškutarski listi vendar niso segali. To se jim je vendar nedostopno zdelo. Da bi želo obrekovanja iskali v družinskem življenju posameznega političnega ali osebnega protivnika, zato so bili dozda še nemškutarji prepošteni, – to je ostalo slovenskega rodu človeku, take podlosti je zmožen žalibog da slovenski novinar Brencelj-Alešev.« Jurčič omenja tudi Slovenčev članek o slovenščini »Pomagajmo si sami!« iz avgusta 1880 (op. članek je nemškim časnikom služil kot argument, da slovenski jezik ni uporaben v šoli in uradih; škodoval naj bi tudi Vošnjakovim resolucijam, zato je Jurčič napisal članek »Bog nas varuj takih prijateljev«, v katerem je predlagal, naj se njegova urednika Alešovec in Filip Haderlap (1849–?) postavita pod narodno cenzuro. Haderlap je bil avtor Slovenčevega članka in pravi Slovenčev urednik. Alešovec je v Slovenskem narodu zahteval preklic in grozil s tožbo. Vošnjak naj bi za Jurčičev članek izvedel šele po objavi. Jurčičev članek naj bi bil pravi razlog za Alešovčeve osebne napade na Vošnjaka).

»*Ta list 'Brencelj' je uže več let prava surovina, prava sramota našega jezika. Alešev* misli, da je novinarstvo za to, da človek svoje prave in namišljene sovražnike in protivnike, ali pa prvega, ki mu na pot pride, 'raztrga'. Kdo še v '*Brencelju*' ni bil brez uzroka oblaten? Ljudi vseh stanov je Alešev v '*Brencelju*' uže napadal, vse pa po amerikansko, surovo, v familijske in privatne razmere segajoč.

Začnimo pri duhovnikih. Noben človek, kar jih piše in kar jih je slovenski pisalo, nij še duhovnih gospodov tako surovo in tako grdo napadal kakor Alešev v '*Brencelji*' in v '*Slovinci*'. Mi to zarad tega naglašamo, ker se Alešovec rad za duhovne skriva in na nas vpije, da nanje zabavljamo. Kakor majhen psiček, ki je lajal, zbeži za hrbet gospodarjev, če si zacepetal nad njim, tako se tudi tepeni Alešev v '*Brencelji*' in v '*Slovinci*' vselej duhovnom za hrbet skrije, duhovne kot ščit pred svojo grešno osebo porine in vpije na nas kazaje: 'glejte duhovni, ta na vas zabavlja, vas grdi, duhovne!' Tko dela tisti Alešev, ki je ob svojem času na pr. Št. Rupertskega fajmoštra, Metliškega prošta, kočevskega dekana, fajmoštra Aljaža, in samega knezoškofa dr. Pogačarja tako surovo in tako osobno in nesramno obrekoval, tako deloma v privatno njihovo življenje s svojo surovo roko posegal, kakor nikdar nihče pred njim niti za njim ne. In tako človeče se upa nad nas vedno denuncirati kot sovražnike duhovnov? Če smo

⁸⁷ Po: Jakob Alešovec, »Z Olimpa«, Brencelj, 1880/8.

Narodov Jurčič in „Brencelj.“

Tako že gre. Samo „Brencelj“ je muhast konj, kar tako-le naredi,

pa jahač Jurčič ves polomljen na tleh leži, da še njegov zdravnik ne vé,
kako bi mu pomagal.

mi polemizirali zoper tega in onega duhovna, smo odbijali njegove javne napade na nas in naše prepričanje; v osobno, v privatno življenje nijsmo segali nikoli, kakor 'Brencelj!' To so nam uže mnogi priznali in postali so iz protivnikov dobri znanci in prijatelji.

Na ta revolverski način je Aleševce v 'Brencelji' brez vsega vzroka ob času 'raztrgal' starega slovenskega poslanca Potočnika [op. najbrž višji stavbni svetnik Franc Potočnik (1811–1882), deželnozborski poslanec za kmečke občine trebanjskega, litijskega in radeškega okraja, v mladosti Prešernov znanec in občudovalec] očitaje mu na najrazžaljivejši način sebičnost (imenoval ga je narodno filoksero [op. Phylloxera vastatrix, trtna uš]) in familijske razmere. Na ta revolverski surovi način je Aleševce ranjcemu V. S. Suppanu, bivšemu predsedniku narodne kupčijske zbornice kranjske, očitil v svojem 'Brencelji', koliko mamlcev vina na dan od krčme do krčme izpije. Na ta surovi in revolverski način je Aleševce v 'Brencelji' očitil slovenskemu od rojstva bolnemu pesniku Josipu Cimpermanu [op. hromi pesnik Josip Cimperman (1847–1893)], iz same osobne maščevalnosti, da je 'pokveka'. (Neomikani hribovci, da barbari celó imajo z bolnim človekom usmiljenje in prizanašanje, le Aleševcu se tudi bolezen zdi predmet za 'humor', kakor ga v 'Brencelji' prodaja na sramoto slovenskega jezika!) Na ta revolverski način je ob svojem času napadel dr. Zarnika v privatnem življenji. Na ta način je v 'Brencelji' oblatiti poskusil necega dobro katoliškega in z narodno stranko glasujočega profesorja, češ, da je v nekej veži z neko deklico randesvous imel. In vse to iz same osobne maščevalnosti ali škandaloljubja. Na ta način je bil prijel gospoda Försterja in njega privatne razmere, kako daje deklam lon itd. itd. itd. In, gospoda narodna, to so vse fakta, to je vse tiskano črno na belem, saj ste brali!»

Najnovejših Alešovčevih napadov na dr. Vošnjaka ni bilo mogoče več ignorirati, je poudaril Jurčič. Seveda Vošnjaka ni treba braniti pred takšnim žurnalističnim banditstvom. A ne gre samo zanj, temveč za načelno vprašanje, ali bo slovensko občinstvo še dolgo podpiralo in bralo tako »surovino«, ki jo že dolgo časa prodaja Brencelj? Nikakor nismo takšni pesimisti, da bi mogli verjeti, da naš narod ne bi mogel izvreči tako nemoralnih in podlih izrodov. Žalostno bi bilo, če prevladajo takšni elementi. Bo kdo, ki da kaj na čast, potem še hotel delati za narod in se hotel izpostaviti takšnim »psovačem«?

»Pa ker vidim, da mi je članek uže tako prerastel pod peresom, a je o stvari enkrat za vselej še marsikaj povedati treba, hočem to Marsyasovo odiranje [op. iz frigijske bajke, Apolon je za kazen odril silena Marsija, ki ga je izzval na tekmovanje v igranju na Atenino piščal] na 'Brencelji' jutri zvršiti. Delo, zagotavljam vas, zoperno dovolj, ali potrebno! Podpišem se pa tu precej za to, da ne bo 'Brencelj' spet družih ljudi napadal zovoljo moje strele.«⁸⁸

Jurčič je omenil, da bi bilo Alešovca dobro seznaniti s paragrafom 489 kazenskega zakona, ki za razširjanje žaljivih, četudi resničnih reči iz privatnega ali družinskega življenja predvideva kazen od 6 mesecev do enega leta. Alešovčevih napadov ne kaže podrobno analizirati ali jih zavračati, vendar se velja vprašati, kdo je ta Alešovec, ki si predrzne splezati na visoki sodni stol in priznanim narodnim možem očitati pomanjkanje rodoljubja? Ali ni strašno »revolversko« nesramno, če en Jakob Alešovec, ki je s svojim življenjem dokazal, da se »dá za denar za vsako stranko pridobiti, ker je bil uže sodelavec pri Issleibovej 'Laibacher Ztg.' (ko je divje napadala Slovence) [op. Ludwig Issleib (1827–1882), urednik Laibacher Zeitung med 1856 in 1865, kasneje urednik Die Presse na Dunaju] in korektor pri 'Laibacher Tagblattu', da tak Aleševce možem pomanjkanje rodoljubja očita, namesto da bi se v svesti svojih grehov in sramovaje se svojega nekdanjega službovanja v vrstah narodovih sovražnikov lepo pohlevno v kot stisnil, pridno in pošteno delal in tako skušal omogočiti, da bi ljudje pozabili.

⁸⁸ Po: Josip Jurčič, »Zoper slovensko revolver-žurnalistiko Brencelj-Aleševčevo I«, Slovenski narod, 1880/217.

Ne, temuč tak človek ima pri nas dovolj drzno čelo, da pred narod stopi in kakor Terzites [op. Terzit, hrom in grbast zabavljač v Homerjevi Iliadi, ki je bil osovražen zaradi strupenega jezika] obira njegove junake! Na ljudi, ki imajo vendar nekaj socialnega položaja, ki morejo v vsako društvo omikanih ljudi, katerim je narod jednoglasno zaupal in to večkrat zaupal najčastnejša mesta. – na take narodne veljake si upa Terzites Alešev, ki v svojem rodoljubju niti tako daleč nij prišel, da bi vsaj volilno pravico dobil si in narodnej stranki vsaj za jeden glas pomogel, kajti še dan danes niti volilnega glasa nima.»⁸⁹

Jurčič je pri članku, ki ga je podpisal s polnim imenom, izhajal iz takrat v nemščini pogosto uporabljenih izrazov »Revolverpresse«, »Revolverblatt« in »Skandalpresse«, ki pomenijo revolverski, senzacionalističen tisk, za katerega je značilno, da si brezobzirno pomaga z objavljanjem škandalov, tračev, osebnih napadov ipd. Članek je bil med drugim odraz Jurčičevega protesta in osuplosti ob Alešovčevem »škandalo-ljubju«. V nesramno predrznem Alešovcu, v njegovem »žurnalističnem banditovstvu« vendarle lahko prepoznamo tudi enega prvorcev domačega senzacionalističnega tiska.

Alešev je Jurčiču odgovoril v Slovincu. Po Alešovčevem mnenju je bil v resnici Slovinc, ne pa Brencelj, pravi vzrok za napade nanj. »'Slovinc' je, kar je spočel se, bil 'Narodu' trn v peti in vedno ga je preganjal. Koliko je imel zavoljo njega pred 'Narodom' pretrpeti gosp. Klun, katerega so otepali kakor prašno plahto, da se je vse kadilo! Ko je ta odpovedal se vodstvu, so padli po meni, ker so slutili, da sem jaz prevzel za njim vodstvo. A ker poznajo mojo debelo kožo, so poskusili najprej z lepo. Lansko leto nekako osorej je bilo, ko me dr. Vošnjak in Jurčič srečata pred pošto in prvi mi pravi, naj pridem k Jurčiču, da se bova o neki reči pogovorila. Radoveden se podam res k njemu in kaj je bilo? Jurčič mi ponudi še enkrat toliko plače, kolikor jo dobivam pri 'Slovincu', če popustim 'Slovenca' in prestopim k 'Narodu'. S tem je mislil ubiti dve muhi, prvič pridobiti delavca za 'Narod', kteremu je v tem oziru trda šla, drugič pa vničiti 'Slovenca', ker je mislil, da če ga jaz popustim in gosp. Klun na Dunaj odide, bo moral propasti, sam gosp. Haderlap ne bo mogel biti vsemu kos. Se ve, da je bila ta konferenca hitro končana, ker sem jaz kar vstal pa šel. Ali ni to od besede do besede res, poštenovič Jurčič?

Ta napad je bil toraj spodletel, zdaj ni bilo drugega ko preganjati mene in 'Slovenca' z grdo. Kako se je to godilo, to je še vsakemu v spominu, kdor je bral boj med 'Narodom' in 'Brencljem' zavoljo cecilijanstva, recte Försterja [op. ljubljanski stolni kapelnik Anton Foerster (1837–1926), reformator cerkvene glasbe na Slovenskem v smislu cecilijanskega gibanja, ki je želelo preroditi cerkveno a cappella glasbo po načelih italijanskega skladatelja Giovannija Pierluigija da Palestrine (ok. 1525–1594) in njegovih naslednikov (»palestrinski slog«), o polemiki med Alešovcem in Slovenskim narodom npr.: Slovenski narod, 1880/18, Slovinc, 1880/11, 15], pri kterem je 'Narod' zopet ne ravno častno propal. Pozneje so spustili zopet Cimpermana proti meni in to brez vsega pametnega vzroka samo 'ad vocem' Aléšev, pa surovi cepci so odleteli nazaj na mlatiča.»

Alešev je poudaril, da je Vošnjaka napadel, ker ga je ta izzval. Vošnjak je nenaklonjen duhovščini, Slovincu in njegovem Tedniku. Istega dne, ko je Slovenski narod napadel Haderlapov članek, se je Vošnjak na čitalniškem vrtu zadržal nad Alešovcem: »Tako more pisati le **podkupljeni** človek.«, in se čudil, da Alešovca ne vržejo iz čitalnice. »Potem je dr. Vošnjak drl ves vroč nazaj v sobo in tam metal okoli z **osli** – da! 'osli' – in to je letelo na duhovne, kterih sta bila dva navzoča in sta naglo pobegnili iz tako neprijetnega kraja.« Zoper pisanje Slovincenca se je Vošnjak pritoževal pri Bleiweisu in drugje, vendar ni nikjer ničesar opravil. Pri

⁸⁹ Po: Josip Jurčič, »Zoper slovensko revolver-žurnalistiko Brencelj-Aleševčevo II«, Slovenski narod, 1880/218.

Blazniku je želel doseči, da bi tiskarna odpovedala tisk Brencelja, vendar je zopet moral oditi z dolgim nosom. »Vse to kaže, da si je dr. Vošnjak na vse moči prizadeval spodrezati meni, 'Brenceljnu' in 'Slovincu' žile življenja, kar mu je pa ta pot povsod spodletelo.

In zdaj je dr. Vošnjakov zagovornik Jurčič tako razkačen nad tem, da je bil prvi v obeh listih nekoliko prijet! Saj še neumna žival ne liže rok tistemu, kdor jej po življenji streže, če je to tako jasno, kakor tukaj. Saj bi ga bil 'Brencelj' lahko še huje potipal, dr. Vošnjak sam vé, koliko gradiva je za to v njegovi preteklosti in sedanosti.«⁹⁰

Jurčič je zatrdil, da Alešovčevega »revolver-žurnalizma« ne gre metati v isti koš s Slovencem. Alešovec želi obrniti pozornost drugam, kajti z Vošnjakom nista skovala nobene zarote proti Slovincu, ker s tem Slovenski narod ne bi nič pridobil. Slovenski narod se po zaslugi naročnikov in oglasov lahko vzdržuje sam, njegova lastnica Narodna tiskarna je lansko leto delničarjem lahko celo izplačala obresti. Število naročnikov Slovenskega naroda narašča. Zgovorno je tudi dejstvo, da je imel leta 1873, ko je začel izhajati Slovenec, Slovenski narod med naročniki samo 7 duhovnikov, danes pa jih je kljub Slovincu že 105, »in jih bomo od leta do leta še več imeli, kakor bolj se bode obrekovanje o našem protiverstvu z dejanji pobito razkadilo, kakor brž se tudi vsi duhovniki prepričajo, da je naša resna volja širiti narodno zavest in izobraženost le na krščanske in moralne podlogi«.

Res je, da so med poslancema dr. Vošnjakom in Klunom potekali dogovori o prenehanju Slovenca in njegovi združitvi s Slovenskim narodom, ki pa so bili povsem prijateljske narave. Klun in Vošnjak sta bila za združitev, je poudaril Jurčič. Razmišljali so, da bi od 600 naročnikov Slovenca okrog 400 prestopilo k Slovenskemu narodu, ki bi bil zato lahko za tretjino večji, prinašal bi izvirne telegrame, imel bi nedeljsko prilogo in vsaj še enega glavnega sodelavca (če bi želeli lahko duhovnika, ki bi sam urejal cerkveno-politični del). Z združenimi močmi vseh izobraženih stanov bi lahko nastal dnevnik, ki bi 24 ur pred drugimi časniki prinašal novice, namesto da jih moramo zdaj z razdrobljenimi močmi povzemati iz dunajskih listov. Med tehtnimi vzroki, zakaj bi moral prenehati Slovenec in ne Slovenski narod, Jurčič omenja, da ima Slovenski narod že svojo tiskarno, njegovo ime je bolj razširjeno, kar potrjujejo tudi inserati, ki prinašajo Slovenskemu narodu 2500 goldinarjev letno, Slovincu pa samo 300 goldinarjev, Slovenski narod berejo vsi stanovi, Slovenca pa večinoma samo duhovščina, Slovenski narod ima skoraj desetkrat toliko dopisov itd. Vsakdo, ki ni Alešovec, bi rekel, da tu ne gre za nobeno zaroto, za nič hudega, za nič napadov vrednega! Zato je neumna Brenceljeva trditev, da je bil namen članka, naperjenega »zoper psovanje slovenskega jezika« v Slovincu, ki ga je objavil Slovenski narod, ubiti časopis Slovenec. Slovenec se bo ubil sam, najbolj pa ga bosta ubila sedanja gospodarja Brencelj in Haderlap.

Brencelj-Alešovec ponavlja bedastočo, da je urednik Slovenskega naroda njegov osebni sovražnik že pol življenja, kar poskuša utemeljiti s »prav po ameriško na frišnem zlagano pripovedjo iz otročjih let«. Trditev, da je Jurčič ponujal Alešovcu službo korektorja v Narodni tiskarni z mesečno plačo 40 gld., kar je dvakrat več kot je Alešovec dobival pri Slovincu, je resnična, vendar pa bi Alešovec opravljal samo mehanično korekturo in prestavljanje, ne bi pa postal tudi član uredništva. Da bi bil z Alešovčevim prestopom k Slovenskemu narodu Slovenec uničen, je zatrjeval samo Alešovec. Žalostno bi bilo, če bi Slovenec moral prenehati izhajati zavoljo Alešovca. Zato Alešovec ob prejemu Jurčičeve ponudbe ni mogel ugovarjati na naslednje Jurčičeve besede: »Če sem jaz sam zdaj tri tedne, kar nimam korektorja, čisto sam vsakdanji list, kakor je 'Sl. Nar.', uredoval in pisal in korigiral, vendar bode Haderlap samo trikrat na teden izhahajoč list, kakor je 'Slovenec', lahko sam zmagoval, tem lažje,

⁹⁰ Po: Jakob Alešovec, »Kratek odgovor Jurčičevemu 'Narodu'«, Slovenec, 1880/106.

ker pravite, da nekateri duhovni gospodje tudi še pomagajo.« Razgovor med Jurčičem in Alešovcem se je glede na Jurčičevo pisanje končal, ko je Alešovec navedel pravi vzrok, zakaj ni hotel v službo k Slovenskemu narodu: obljubo, da bo po Bleiweisovi smrti dobil uredništvo Novic.⁹¹

Polemika se je zaključila s Slovenčevim sporočilom, da na napade Slovenskega naroda na Alešovca in Haderlapa ne bodo več odgovarjal. »Namesto nas naj govore glasovi iz ust častitljivih gospodov zunanjih krajev, kakršnih je danes že nekaj v listu – mirnih in reči se držočih, ne pa divjih, osebe napadajočih.«⁹²

Brencelj-Alešovec jo je tokrat dobil nekoliko po zobeh, toda da »revolverskemu listu« Brenclju Jurčičevi očitki niso škodovali, pričata karikaturi »Narodov Jurčič in Brencelj« iz 9. št. v letu 1880. Na prvi Jurčič jaha na Brencelj-Alešovcu in ga zaman poskuša ukrotiti. »Tako še gre. Samo 'Brencelj' je muhast konj, kar takole naredi, pa jahač Jurčič ves polomljen na tleh leži, da še njegov zdravnik ne vé, kako bi mu pomagal.« Pred Narodno tiskarno stoji Vošnjak, Dežman privošljivo opazuje. Na drugi karikaturi Jurčič leži na tleh, poleg njega je zdravnik iz Narodne tiskarne, Brencelj-Alešovec privošljivo kaže osle, »pa jahač Jurčič ves polomljen na tleh leži, da še njegov zdravnik ne vé, kako bi mu pomagal«.

⁹¹ Po: »K vprašanju o samo jednom večjem listu za Slovence ali naša zamera s 'Slovecem'«, Slovenski narod, 1880/222.

⁹² Po: Slovenec, 1880/108.

Jurčičev članek sporoča, da si je Brencelj-Alešovec drznil napadati celo duhovnike. Dušan Kermavner poudarja, da je vprašanje, ali so bili vsi napadi neosnovani in krivični – »Alešovca je prej pohvaliti kakor pa grajati, da se ni oziral na družbeni položaj tistih, zoper katere je menil, da sme naperiti svojo satiro.«⁹³

Cilj satiričnih bodic Brencelj-Alešovca sta poleg nemškutarjev, ministrov, deželnih glavarjev, poslancev lahko postala tudi celjski župnik Wretschko ali npr. celo ljubljanski knezoškof. »Ljubljanski škof je bil že davno potreben, da bi ga bil 'Brencelj', ki vse nepristojnosti graja, malo pičil; dobival je že od več krajev dregljaje, da bi to storil, pa je dolgo odlašal, ker je mislil, da se bo ta reč sama po sebi vravnala, da bo namreč prišel kak drug škof, ki bi bil narodnjak in svoji duhovščini skrben najvišji pastir, ali pa da bo ta sam našel pravo pot. To veste tudi Vi, ker vé vsak, da je kranjska duhovščina narodna in to je njen kinč; tedaj bi moral tudi načelnik njen biti narodnjak, kar pa ni, ker se je sam izjavil, da je z našim najhujšim nasprotnikom, bivšim deželnim predsednikom Auerspergom, prav lahko shajal. Iz tega sledi, da je liberalen in ustavoveren, kar pa naša vrta duhovščina – hvala Bogu – nikakor ni. Ker se pa ta nenaravna razmera noče sama po sebi zboljšati, je 'Brencelj' vendar moral slišati javni glas narodnjakov, ter zabrenčati malo tudi gospodu škofu na ušesa. Da s tem ni mislil kape, ampak tistega, ki pod njo tiči, to bo Vam in vsakemu drugemu jasno. 'Brencelj' pika ministre, deželne načelnike, deželne glavarje, poslance itd., zakaj bi tudi škofov ne, če zaslužijo? 'Pravica mora biti,' 'Brencelj' se, ravna po tem izreku, ne vstraši nikogar in ničesar, tudi tega ne, kar vi pravite, da bo namreč vsled njegove opombe na ušesa gosp. knezoškofa odstopilo več naročnikov duhovskega stanu. Če tudi! Slednjič, ko bo môra, ki tlači več del vernih in duhovnov, nehala, bodo vendar vsi spoznali, da je 'Brencelj' prav imel, ker njegovo geslo je: Prilizovati se nikomur, pikati pa vsakega, kdor zasluži. – Ta pojasnila Vam sicer brez zamere! V Vašo tolažbo pristavi 'Brencelj' še, da niste edini, ki je take misli, ampak, da imate v tem tovariša – enega! Več jih dozda 'Brencelju' ni znanih. 'Fiat justitia, pereat mundus' [op. lat. Zgodi se pravica, četudi propade svet.] – če tudi s svetom vred 'Brencelj'.«⁹⁴

Tako Alešovec. Dejstvo, da po številki, v kateri je izšel Alešovčev zagovor, Brencelj več kot dve leti ni izhajal, bi nas lahko privedlo do misli, da bi Brencelja leta 1874 nemara lahko doletela usoda, ki je bila v marsičem sorodna Pavlihovi. Oba lista sta namreč morala prenehati izhajati zaradi pomanjkanja naročnikov, Levstika so ti pustili na cedilu po izgubi podpore mladoslovencev.

V začetku leta 1880 je Alešovca tožil nemško usmerjen mariborski škof dr. Jakob Maksimilijan Stepischnegg (Maks Stepišnik), ker se je Brencelj spraval na njegovo »nemškovanje«. Škofova tožba je izzvala oster Alešovčev napad, ki je privedel do zaplembe številke 3. št. iz 1880. Alešovec se je izkazal tudi v boju proti »elastikarjem« (še zlasti v zaplenjeni št. 19, 1883). Dušan Kermavner ugotavlja, da je Šukljetovo politiko Brencelj v času spora med Šukljetovimi liberalnimi vladno-zmernimi »elastiki« in neodvisnimi liberalnimi, narodno odločnimi »radikali«, ki so bili proti kompromisu z nemško stranko, kritiziral prav tako kot mladoslovenski satirični list Škrat (1883–1885).⁹⁵

»**'Brencelj'**, čegar zadnja številka za to leto se uže tiska, stopi prihodnje leto v svoj 14. letnik«, so leta 1881 zapisale Novice. »Med vsemi humorističnimi listi slovenskimi, kar jih je v tej dobi rodilo se, je on edini obstal in se v kljub velikim težavam in oviram ohranil uže 13 let

⁹³ Dušan Kermavner, Slovenska politika v letih 1879 do 1895 / Političnogodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895, Ljubljana 1966, str. 357.

⁹⁴ Jakob Alešovec, »'Brencelj' piše«, Brencelj, 1874/13/14/15.

⁹⁵ Dušan Kermavner, Slovenska politika v letih 1879 do 1895 / Političnogodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895, Ljubljana 1966, str. 357.

Bolna Avstrija.

– dokaz, da je narodu slovenskemu potreben in se mu je tudi prikupil. Dobro je, da naše nasprotnike pika sem ter tje tudi v nemškem jeziku. Zato ga mi, kakor smo to storili vsako leto, priporočamo tudi zdaj ob koncu leta vsemu narodnemu svetu v krepko podporo z naročevanjem in dopisovanjem, da bo mogel še krepkeje zaletavati se v naše nasprotnike. Vsak narod ima tudi svoj humoristični list, Slovenci imamo tega edinega. Držimo se ga! – Cena mu je 3 gold. za celo leto, 1 gold. 50 kr. za pol leta.«⁹⁶

Leta 1883 je Alešovec začel Brenclju dodajati pole »povesti iz domačega življenja«, ki jih je bilo mogoče povezati v knjižico. Prva med njimi je bila *Slovenci v Ameriki*. Če bi za prilogo, ki je veljala 1 goldinar, pridobil zadostno število naročnikov, bi povesti spremljale tudi »primerne podobe«.⁹⁷ Leta 1885 je Alešovec Brenclju priložil pole povesti *Kako sem se jaz likal*.⁹⁸

⁹⁶ Novice, 1881/52.

⁹⁷ Po: Jakob Alešovec, »'Brenclj' ob koncu XIV. leta svojega zabavljanja«, Brenclj, 1882/12.

⁹⁸ »Časniki in časnikarstvo«, Slovenski narod, 1883/289.

Brencelj je leta 1884 začel izhajati kot **Novi Brencelj (v zbadljivi in šaljivi preobleki)**, toda z naslovnim zaglavjem iz Brenceljevega »zlatega obdobja«, iz leta 1872. V letniku 1885, pri katerem je uporabljeno naslovno zaglavje iz leta 1870, je Alešovec objavljati tudi češke karikature. Objavljanje karikatur, nastalih po v Pragi kupljenih klišejih, je bilo v osemdesetih letih 19. stoletja običajno. Na nekaterih izmed klišejev je kot risar podpisan Karel Krejčík (1857–1901), ki ga srečamo tudi pri drugih domačih humorističnih listih.

Po smrti dr. Janeza Bleiweisa so se notice o posameznih številkah Brencelja v Novicah precej razredčile. Z Bleiweisovo smrtjo je Brencelj-Alešovec izgubil svojega političnega učitelja in glavnega političnega zaščitnika, zato je list postal nekako odveč in je na začetku leta 1886 dokončno utihnil.

S 1. št. leta 1886 je Brencelj prenehal izhajati zaradi Alešovčeve okvare vida. *»Našemu vredniku J. Alešovcu so po preobilnem in prenapetem raznovrstnem duševnem delovanju oči opešale tako, da ne more prav nič brati in le prav težko kaj malega pisati. Zdravnik mu je ukazal varovati oči in več tednov ne črkice pisati, ne brati, da se mu oči zopet okrepijo. 'Brencelj' bo pa vendar neprenehoma izhajal, le nekoliko potrpljenja prosimo, če ta kritični čas ne bi tako ostro pikal, kakor bi ob zdravih očeh vrednikovih.*

Opravnišтво Novega 'Brencelja'»⁹⁹

Pričevanje o »izgubljenem slovenskem talentu« Alešovcu in njegovemu tragičnemu koncu nam je ohranil eden od karikirancev in pogosta tarča Alešovčeve satire v Brencelju, dr. Josip Vošnjak: *»Alešovec je bil eden tistih v valovih življenja pogreznih talentiranih ljudi, ki so bili preslabe volje, da bi znali brzditi svoje, rekel bi, animalske nagone. Škoda, da ga ni poznal Cankar! Alešovec bi bil živ eksemplar telesno in duševno propalega viteza, kakoršne slika on tako rad.*

'Brencelj', pod tem imenom je bil Alešovec znan po vsem Slovenskem, je imel dobro humoristično in satirično žilo, nedostajalo pa mu je prave omike ter lastnih misli in idej. Služil pa je pošteno svoji konservativni stranki. Nihče ga ni smatral resnim, zato pa se menda tudi nihče ni jezil, ako so ga zadele njegove šale. Vsaj dr. Zarnik in jaz sva ga popolnoma ignorirala, dasi sva bila v 'Brencelju' stalna rubrika pod naslovom 'Tina in Jože' in zgoraj najini karikaturi. /.../

'Brencelj' pa je po svojem nerednem življenju zmirom bolj propadal, dokler se ni pogreznil do žganjarskih breznic. Zapuščal ga je tudi vid, da ni mogel več pisati in je živel končno le od milodarov. /.../ Zadnja leta se je preživil s tem, da je prodajal po gostilnah prigodne slavnostne pesmi v šepavih verzih. Končno je bil čisto navaden berač, umazan in poln golazni.«¹⁰⁰

S u m m a r y

Brencelj the First Slovene Satirical Newspaper

Damir Globočnik

Brencelj, the first Slovene satirical newspaper, was published during the period of increasing political freedom in the Habsburg monarchy and the growth of the Slovene nationalistic movement in the 1860's. With the exception of 1875 and 1876, the newspaper was published between 1869 and 1886.

⁹⁹ »Naznani in prošnja«, Brencelj, 1885/3.

¹⁰⁰ Josip Vošnjak, Spomini, Ljubljana 1982, str. 627–629.

Jakob Aleševc (1842–1901), a journalist, dramatist and satirist, was its editor and presumably also the author of most of its articles. Due to the editor's difficulties with his vision and with subscribers who were late with their payments, however, the publication of *Brencelj* had to be terminated at the beginning of 1886.

Brencelj received a warm welcome from its readers. Slovenes felt that a satirical newspaper denoted one of the proofs that they were a nation with culture. Since its editor defended the interests of the so-called *staroslovenci* political group he became involved in several controversial discussions with their opponents, the *mladoslovenci* group. In 1880, during one of his most heated debates, Josip Jurčič reproached Aleševc with adopting the principles of tabloid press.

Aleševc tried to design his newspaper to resemble the ones published in Vienna or in Germany. Initially, the newspaper changed its headline vignette, which was similar to the ones in German satirical newspapers, each year. In 1871 Aleševc also published a satirical anthology in calendar form and under the same name, and in 1873 another satirical anthology called *Ričet iz Žabjeka*.

Cartoons for *Brencelj* were first made by unknown artists from Vienna who depicted the editor, whose name denotes a horse fly (he was also known as *Brencelj – Aleševc*), as a horse fly. Some of the caricatures from 1874 were the work of a Slovene author who signed himself as »*Pražanski*« (from Prague). Since 1877 caricatures were made by Frančišek Zorec (1854–1930) who had met Aleševc during his study of theology in Ljubljana.

Brencelj published a number of political caricatures of the opponents of the Slovene nationalistic movement, of German supporters, and renegades (i.e. Dr. Karel Dežman, Dr. Friedrich Kaltenegger, Dr. Friedrich Keesbacher, Dr. Vincenc Ferreri Klun, Anton Laschan, Dr. Adolf Schaffer, Karl Wurzbach, etc.). Cartoons depicted prominent political events such as, for instance, elections, the Vižmarje rally, or the new Taaffe government. Their motifs differ considerably; in one instance, the author used a short humorous song titled *Proklete grablje* (Damned Rake) to depict Karel Dežman's satirical attribute, which was the rake. The influence of caricatures from German satirical newspapers is clearly evident. *Brencelj*'s artists also employed personification (of Austria, for instance) and the language of symbols (Slovene linden tree).

The caricatures and articles published in *Brencelj* represent an important source for the research of Slovene political and cultural history during the last decades of the 19th century.

